

Geç Dönem Osmanlı'da İskat-ı Cenini Yargılamak: Hukuki Düzenlemeler ve Toplumsal Yansımaları*

Judging Abortion in Late Ottoman Society: The Legal Regulations and its Social Reflections

Fatma Tunç Yaşar; **^{ID} Büşra Kütük ***^{ID}

MAKALE BİLGİSİ

ARTICLE INFO

Araştırma Makalesi Research Article

Sorumlu yazar:

Corresponding author:

** Yıldız Teknik Üniversitesi
ftyasar@yildiz.edu.tr

ORCID: 0000-0002-8623-4822

*** Yıldız Teknik Üniversitesi
busra.kutuk@std.yildiz.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7434-797X

Başvuru / Submitted:

21 Ağustos 2023

Kabul / Accepted:

31 Ekim 2023

DOI:

10.21021/osmed.1347280

Atıf/Citation:

Yaşar, F. T.; Kütük, B. 'Geç Dönem Osmanlı'da İskat-ı Cenini Yargılamak: Hukuki Düzenlemeler ve Toplumsal Yansımaları', Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 19 (2023): 202-228.

Benzerlik / Similarity: %13

Öz

Bu makale 19. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nin nüfus artışı teşvik etmek amacıyla uyguladığı pronatalist politikaların bir uzantısı olarak değerlendirilen iskat-ı ceninin (çocuk düşürme) kontrol altına alınması, yasaklanması ve yargılanması meselesini Tanzimat Fermanı'nın ilanının akabinde gerçekleşen modernleşme ve reform süreçleri çerçevesinde ele almaktadır. İskat-ı cenin Osmanlı arşiv belgelerinde gebeliğin sonlanması anlamında kullanılmakta olup bilerek ve isteyerek gebeliğe son verme (kürtaj) ile gebeliğin darp ya da sağlık sorunları gibi nedenlerle istemeyerek sonlanması (düşük) eylemlerinin her ikisini de kapsamaktadır. Osmanlı dünyasında siyasi iktidar iskat-ı cenini çeşitli tedbirlerle kontrol altına almaya çalışmıştır. Bu çerçevede, 1838 tarihli resmi kurumların raporları ve iskat-ı cenine sebep olan kimseler ile aracılık eden doktor, cerrah ve eczacıları cezalandıran 1858 Ceza Kanunnamesi Osmanlı siyasi otoritelerinin iskat-ı cenin politikalarında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu makale, 19. yüzyıl boyunca iskat-ı cenini kontrol altına almak üzere yapılan hukuki düzenlemeleri, düzenlemelerin mahkemelerde nasıl uygulandığını ve iskat-ı ceninin toplum tarafından nasıl algılandığını Meclis-i Vala kayıtları, süreli yayınlar ve edebi eserler üzerinden incelemekte, 19. yüzyıl öncesinde genellikle şikâyete bağlı olarak Osmanlı belgelerine yansıyan iskat-ı ceninin yeni düzenlemelerle birlikte aile mahremiyeti alanından çıkarak hukuki yaptırımları olan toplumsal bir meseleye dönüştüğünü ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: İskat-ı cenin, kürtaj, Meclis-i Vala, pronatalist politikalar, 1858 Ceza Kanunnamesi.

Abstract

This article examines the issue of controlling, prohibiting, and prosecuting iskat-ı cenin (abortion) as an extension of pronatalist policies implemented by the Ottoman Empire during the 19th century, within the context of modernization and reform processes that followed the declaration of the Tanzimat Edict. İskat-ı cenin is a term found in Ottoman archival documents, encompassing both intentional termination of pregnancy (abortion) and unintended termination (miscarriage) due to reasons like physical harm or health problems. In the Ottoman world, political authorities attempted to control iskat-ı cenin through various measures. In this context, the reports of official institutions dated 1838 and the 1858 Penal Code, which punished those causing iskat-ı cenin and individuals who facilitated it, such as doctors, surgeons, and pharmacists, marked a significant turning point in the Ottoman political authorities' policies. This article scrutinizes the legal regulations made throughout the 19th century to control iskat-ı cenin, how these regulations were applied in courts, and how society perceived iskat-ı cenin through records of the Supreme Council, periodicals, and literary works. It argues that the issue of iskat-ı cenin, which was typically reflected in Ottoman documents based on complaints before the 19th century, has transformed from the realm of family privacy into a public issue with the new regulations containing legal consequences.

Keywords: İskat-ı cenin, abortion, Supreme Council, pronatalist policies, 1858 Penal Code.

* Bu makale Büşra Kütük'ün Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih programında tamamlamış olduğu yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Osmanlı arşiv belgelerinde “ıskat-ı cenin” ifadesi hem hamile bir kadının kendi rızasıyla gebeliğini sonlandırması demek olan *kürtaj* hem de fiziksel şiddet, zorlama veya korkutma gibi eylemler sonucunda gerçekleşen *düşük* için kullanılmaktadır. Terimin hangi anlamda kullanıldığı, belgenin içeriğinden anlaşılmaktadır. “İlka-i cenin, cenin-i meyyit-i ilka, sakt-ı cenin ve haml-i ıskat” ifadeleri de belgelerde aynı anlamda kullanılmaktadır. İskat-ı cenin, Osmanlı mahkeme kayıtlarına 19. yüzyıl öncesinde de çeşitli vesilelerle yansıyan bir meseledir ancak yeni hukuki düzenlemeler, yayınlanan tafsilatlı raporlar, 1838 yılında kurulan Meclis-i Vala’ya yansıyan dava kayıtları 19. yüzyılda ıskat-ı ceninin daha sıkı denetlendiğini ve kontrol altına alınmaya çalışıldığını ve dönemin nabzını tutan süreli yayınlar ile edebi eserler de ıskat-ı cenine yönelik toplumsal hassasiyetin arttığını göstermektedir.

İskat-ı ceninin kamu meselesi olarak gündeme gelmesinde ve yasaklanmasında nüfus politikaları önemli rol oynamıştır. Nüfus ve siyasi güç arasındaki ilişkiye atıfla Osmanlı Devleti nüfusun azalmasına sebep olduğunu iddia ettiği ıskat-ı cenine yönelik hukuki düzenlemeler getirmiştir. İlk defa 1858 Ceza Kanunnamesi’nde ıskat-ı cenin cezası belirlenmiş bir suç olarak tanımlanmıştır. 1858 yılına kadar ıskat-ı cenin fetvalar, fermanlar ve iradeler ile kontrol edilmeye çalışılsa da şikâyete neden olacak bir durum olmadığı müddetçe ıskat-ı cenine yönelik yaptırım ya da ceza bulunmamaktadır.

1838 tarihli devlet kurumlarına ait raporlar ve 1858 Ceza Kanunnamesi ve ilişkili düzenlemeler hamile kadının rızası olsun veya olmasın ıskat-ı cenine aracılık eden ebe, doktor, cerrah ve eczacılara yönelik cezalar öngörmektedir. Bu cezaların nasıl uygulandığı ise Meclis-i Vala’daki kayıtlar üzerinden görülebilmektedir. Osmanlı toplumunun ıskat-ı cenine bakışı ve resmi düzenlemeler karşısındaki tutumu ise dönemin gazete ve dergileri ile edebi eserleri üzerinden irdelenebilmektedir. Hem devletin resmi söylem ve düzenlemeleri hem de dönemin süreli yayınları incelendiğinde ıskat-ı cenin karşıtı çok net bir tutum görülmesine rağmen aynı kaynaklar ıskat-ı ceninin ne kadar yaygın bir uygulama olduğunu da gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte ıskat-ı cenine başvuran kadınların kimler oldukları, gerekçeleri, eğitim düzeyleri, toplumsal ve dini olarak kabul görmeyen ve kanunen yasak olan bu uygulamayı nasıl meşrulaştırdıkları, nasıl bir deneyim yaşadıkları gibi soruları cevaplamak şimdilik mümkün gözükmemektedir.

Osmanlı Devleti’nde kürtaj konusunu inceleyen akademik çalışmalar ıskat-ı cenini genellikle İslam hukuku, toplumsal cinsiyet, pronatalist politikalar ve modernleşme süreci bağlamlarında ele almakta ve çoğunlukla irade, ferman, şer’iye sicilleri, Meclis-i Vala kayıtları gibi devlet arşivlerine odaklanmaktadır. 19. yüzyıl öncesine odaklanan çalışmaların başlıca referans kaynağı ise kadı mahkemesi kayıtlarıdır. Bursa ve Balıkesir şer’iye sicillerinde kaydedilen ıskat-ı cenin davalarını inceleyen Ömer Düzbakar, ıskat-ı cenin ceza kanunnamesinde tanımlı bir suç olarak tanımlanmadan önce İslam hukukunun konuya nasıl yaklaştığını şer’i mahkemelerde görülen çocuk düşürme davaları üzerinden ele almıştır.¹

19. yüzyıl ve sonrasına odaklanan akademik çalışmalarda ise kürtaja yönelik yasaklamalar ile pronatalist politikalar arasında belirgin bir bağ kurulmaktadır. *Pronatalist*, hükümetlerin nüfuslarını arttırmak için uygulamayı benimsemiş oldukları doğum yanlısı politikaları ve bu politikaların

¹ Ömer Düzbakar, “Abortion in the Islamic-Ottoman Legal Systems,” *Journal of the International Society for the History of Islamic Medicine* 5 (2006): 28-38.

uygulanmasındaki tutumları kapsayan bir kavramdır.² Bu politikalar anneliği yücelterek kadınları anne olmaya teşvik etmekte, anne olmayan kadınları ise marjinalleştirmektedir.³ Gülhan Balsoy 19. yüzyıl boyunca salgınlar, göçler ve toprak kayıplarının neden olduğu demografik değişimler dolayısıyla gündeme gelen pronatalist politikaların kadın bedenini ve üremeyi nasıl politikleştirilip kontrol altına almaya çalıştığını ebeliğin dönüşümü, kısırlık, ıskat-ı cenin, hamilelik ve çocuk doğum sürecinin tıbbileştirilmesi meselelerine odaklanarak incelemektedir.⁴

Iskat-ı cenin ile ilgili hukuki düzenlemeler ve mahkeme kayıtlarına odaklanan Fatma Şimşek de ıskat-ı cenine yönelik devlet politikasının şekillenmesinde nüfusun artırılmasının başlıca motivasyon olduğunu iddia etmektedir.⁵ Şimşek, kadınların deneyimleri ile ilgili kaynaklara erişimin imkânsıza yakın olduğundan bahsederek toplumun mahrem kabul ettiği ve devletin yasakladığı ıskat-ı ceninin çalışılmasının zorluklarını vurgulamaktadır. Belkıs Konan ise pronatalist politikalar ile ıskat-ı cenin meselesinin nasıl İslam hukukunun alanından çıkarılarak ceza kanunnamesinde tanımlı bir suça dönüştüğünü irdelemektedir.⁶ Konan da 18. yüzyıldan itibaren ıskat-ı cenine yönelik düzenlemelerde izlenen politikanın temelinde nüfus ve güç arasında kurulan bağ dolayısıyla nüfus politikaları olduğunu savunmaktadır.

Demirci ve Akşin ise Foucault'nun "insan bedenini verimli ve kullanışlı hale getirmeyi amaçlayan disiplin anlayışı" çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda kürtaja yönelik politikalarını kadın bedeni, nüfus ve kamu sağlığı açısından irdelemektedirler.⁷ Demirci ve Akşin, İslam hukukunun kadınları kendi bedenlerini kontrol etme konusunda daha fazla özgürlüğe sahip kıldığını ancak pronatalist politikaların kadın bedenini politikleştirdiğini ve denetleme çabalarını artırdığını, dolayısıyla özgürlüklerin sınırlandırılmasına yol açtığını savunmaktadırlar.

Sınırlı olmakla birlikte Osmanlı toplumunun ıskat-ı cenin konusuna bakışını irdeleyen resmi arşiv belgeleri dışında kaynaklar kullanan çalışmalar da mevcuttur. Faysal Mayak, dönemin gazete ve dergilerinde ıskat-ı cenin konusunun toplumsal-ahlaki, hukuki ve tıbbi olmak üzere üç temel tema etrafında ele almaktadır.⁸ Bununla birlikte, Mayak'ın çalışmasında başvurduğu gazete ve dergiler sınırlıdır ve kadın dergilerine değinilmemiştir. Kadın dergileri, ıskat-ı cenin konusunun doğrudan muhatabı olan kadınların bakış açılarını yansıtmaya potansiyeline sahiptir.

Iskat-ı cenine dair literatür incelendiğinde 19. yüzyıl öncesine dair ıskat-ı cenin vakalarının şer'îye sicilleri ve fetvalar üzerinden İslam hukuku bağlamında ele alındığı, Tanzimat sonrasında ise konunun ağırlıklı olarak çok kapsamlı nüfus politikalarının bir uzantısı olarak yine mahkeme

² Laura L. Lovett, "Pronatalism," *Encyclopedia of Motherhood 1-3*, ed., Andrea O'Reilly (California: Sage Publications, 2010): 1028-1029.

³ Clare Bartholomaeus ve Damien W. Riggs, "Daughters and Their Mothers: The Reproduction of Pronatalist Discourses Across Generations," *Women's Studies International Forum* 62 (2017): 6.

⁴ Gülhan Balsoy, *The Politics of Reproduction in Ottoman Society, 1838-1900* (London: Pickering and Chatto, 2013). Gülhan Balsoy, "Geç Osmanlı Nüfus ve Kadın Bedeni Politikaları," *Toplum ve Bilim* 134 (2015): 5-29. Gülhan Balsoy, *Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı* (İstanbul: Can Yayınları, 2015).

⁵ Fatma Şimşek, "Osmanlı Nüfus Politikaları Açısından Çocuk Düşürme Olgusu," *Mediterranean Journal of Humanities* 2 (2017): 77-110.

⁶ Belkıs Konan, "Osmanlı Devleti'nde Çocuk Düşürme Suçu," *AÜHF* 57(4) (2008): 319-335.

⁷ Selçuk Akşin Somel ve Tuba Demirci, "Women's Bodies, Demography and Public Health: Abortion Policy and Perspectives in the Ottoman Empire of the Nineteenth Century," *Journal of the History of Sexuality* 17(3) (2008): 377-420.

⁸ Faysal Mayak, "Iskat-ı Cenin (Çocuk Düşürme) Meselesi Hakkında Osmanlıca Dergilerde Yazılan Yazılar Üzerine Bir İnceleme (1867-1927)," *KMÜ EFAD* 4(2) (2021): 346-356.

kayıtları olan Meclis-i Vala belgeleri üzerinden çalışıldığı görülmektedir. Oysa ıskat-ı cenin son dönem Osmanlı dünyasında çok boyutlu bir meseledir. İskat-ı cenin konusuna dair bir çalışmada modernleşme, toplumsal değişim ve dönüşüm, toplumsal cinsiyet, kadın, aile, çocuk, mahremiyet, kamusal ve şiddet gibi birçok tema gündeme gelmektedir. Tanzimat sonrası Osmanlı dünyasında ıskat-ı cenine dair gündemi yakalamaya çalışan bu makalede geç dönem Osmanlı dünyasında ıskat-ı cenine dair telakkilerin nasıl şekillendiği tartışılmaktadır. Söz konusu Meclis-i Vala kayıtları sadece devletin resmi ideolojisini ve ıskat-ı cenin politikasını yansıtan resmi belgeler olarak değil, konuya dair çok katmanlı veri sunma potansiyeli bulunan kaynaklar olarak irdelenmektedir. Ayrıca ıskat-ı cenin vakalarının görünürlüğü, kürtajın resmi olarak yasaklanmasının toplumsal yansımaları, ıskat-ı cenine sevk eden nedenler, kadınların devletin ıskat-ı cenin politikası ile karşılaşma ve yüzleşme biçimleri gibi konular ders kitapları, süreli yayınlar, edebi eserler vb. döneme dair farklı kaynaklar üzerinden alınmaktadır.

1. 19. Yüzyıl Öncesinde İskat-ı Cenin Algısı: Fetvalar

19. yüzyıl öncesinde çocuk düşürme İslam hukuku ve daha özelde Hanefi mezhebinin ilkeleri çerçevesinde ele alındığından fetvalar bu dönemde ıskat-ı ceninin nasıl algılandığı, yargılandığı ve cezalandırıldığı hakkında ipuçları sunmaktadır. Ayrıca bu kayıtlar 19. yüzyıl boyunca geliştirilen ıskat-ı cenin politikalarının geçmişle bağını ve yeni olarak ne getirdiklerini de anlama imkânı sunmaktadır. Osmanlı fetvalarında, ceninin düşürülmesiyle ilgili cezai yaptırımlar üç farklı şekilde sınıflandırılabilir: Gurre, diyet ve failin mirastan mahrum bırakılması.⁹ Bu cezalar, düşen ceninin organlarının belli olup olmamasına (*müstebinü'l-hılka*) ve canlı doğup doğmamasına ve uygulanacak ceza, fail ile cenin arasında bir kan bağı olup olmamasına bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Gurre, hamile kadının rızası olsun veya olmasın anne karnındaki ceninin düşmesine karşılık failin ödemesi gereken tazminattır.¹⁰ Hamile kadının kocası veya üçüncü bir şahıs tarafından ceninin düşmesine sebebiyet verilmesi durumunda ceninin cinsiyeti fark etmeksizin fail bu cezayı ödemekle yükümlüdür.¹¹ Aile içi şiddet sonucunda cenin düşer ise kocaya gurre cezası verilmesi öngörülmüştür. Fakat üçüncü bir şahsın darbu sonucunda hamile kadının gebeliği sonlanırsa gurre cezasına ek olarak ta'zir cezası da verilmektedir.¹² Ta'zir, suça karşı cezanın tam olarak belli olmadığı, hangi cezanın uygulanacağını yöneticiye veya hakime bırakıldığı ceza türüdür. Aile içi şiddet sonucunda kocaya verilen ceza ile üçüncü şahsın darbu ile gerçekleşen ıskat-ı cenin durumlarında farklı ta'zir cezalarının verildiği görülmektedir.¹³

Gurre cezası ceninin hayatına karşılık alınan bir ceza olduğundan annenin kendi isteğiyle düşüğe neden olan ilaç kullanana annenin de gurre cezasını ödemesi gerekmektedir. Fakat kadın ve

⁹ Merve Özdemir, "Osmanlı Fetvalarında İskat-ı Ceninin (Çocuk Düşürmenin) Cezai Sonuçları," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9(46) (2016): 956-965.

¹⁰ Muhsin Koçak, "Gurre," *TDV İslam Ansiklopedisi*, 14 (İstanbul 1996), 211-212.

¹¹ "Zeyd zevcesi Hind-i hamili darp edip Zeyd'in darbindan nâşi Hind, müstebinü'l-hılka bir cenin-i meyyit ilka eylese Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevâb: Gurre." *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 300'den aktaran Özdemir, a.g.m., 959.

¹² Tuncay Başoğlu, "Ta'zir," *TDV İslam Ansiklopedisi*, 40 (İstanbul 2011), 198-202.

¹³ "Hind Zeyneb-i hâmilin karnına depme ile darpedip Hind'in darbindan nâşi Zeyneb müstebinü'l-hılka bir cenîn-i meyyit ilkâ eylese Hind'e ne lâzım olur? El-Cevâb: Ta'zir ve gurre." *Behcetü'l-fetâvâ*, 588'den aktaran Özdemir, a.g.m., 959.

eşinin ortak kararı sonucunda ıskat-ı cenin gerçekleşirse gurre cezası ödenmemektedir.¹⁴ Bir başka fetvada ise hamile kadın eşinin rızası doğrultusunda ilaç içerek organları belli olan cenini düşürdüğünde “günahkâr olur mu?” sorusuna “olur” cevabı verilmiştir.¹⁵

Fetvalarda ıskat-ı cenin ile bağlantılı olarak verilen bir diğer ceza diyetdir. Diyet cezası, İslam hukukunda bir kişi haksız yere öldürüldüğünde ödenen para veya maldır.¹⁶ Eğer cenin anne karnından düştükten sonra ölür ise diyet cezası verilmektedir. Boşandığı eşinin rızası olmaksızın ıskat-ı cenin eylemini gerçekleştiren hamile kadın cenin canlı doğup ölürse eski kocasına diyet ödemekle yükümlüdür.¹⁷

Fetvalarda karşılaşılan diğer bir ceza ise mirastan menetme hakkıdır. İslam hukukunda ceninin daha doğmadan birtakım miras haklarına sahip olduğu kabul edilmektedir.¹⁸ Düşen ceninin organlarının belli olması durumunda cenin için ödenen miktar varislerine miras olarak düşmektedir. Ancak ceninin düşmesinde rol oynayan fail anne veya baba ise bu mirastan mahrum edilmektedirler.¹⁹ “*Zeyd zevcesi Hind-i hamili darb etmekle Hind ol darbdan nâşi müstebinü’l-hilka iki cenin-i meyyit ilka eylese Zeyd’e ne lazım olur? el-Cevâb: İki gurre lazime olur, Zeyd hisse alamaz.*”²⁰ Bu fetva örneğinde kocanın darbu sonucunda iki cenin düştüğü için ceza olarak iki gurre alınması öngörülmüştür. Ayrıca gurre cezasına ek olarak koca ceninlerin mirasından da mahrum edilmiştir. Görüldüğü üzere fetvalarda ıskat-ı ceninin önüne geçebilmek için çeşitli hukuki yaptırımlar uygulamaya konmuştur. İskat-ı cenine yönelik cezalar, ceninin organlarının durumuna, canlı olup olmadığına, kocanın rızasına ve düşürme eyleminin kasıtlı olup olmamasına bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

2. Geç Dönem Osmanlı’da Pronatalist Politikalar: Müslüman Nüfus Vurgusu

19. yüzyılda yaşanan savaşlar, göçler, salgın hastalıklar Osmanlı Devleti’nde demografik yapıyı değiştirmiştir. Güçlü bir ekonomi ve askeri güç için sağlıklı ve geniş nüfusa ihtiyaç duyulduğu düşüncesi Osmanlı siyasi otoritelerini pronatalist politikalar uygulamaya sevk etmiştir. Bununla birlikte pronatalist politikalar Osmanlı’ya özgü değildir. Aynı dönemde Amerika’da da pronatalist politikalar çerçevesinde kürtajın yasaklanmasına yönelik adımlar atılmış ve kampanyalar düzenlenmiştir.²¹ Bu kampanyaların Osmanlı örneğinde olduğu gibi doktorlar aracılığıyla gerçekleştirilmesi, hukuk ve tıp alanlarındaki iş birliğini yansıtmaktadır.

¹⁴ “*Zeyd’in zevcesi Hind-i hamil, Zeyd’in izniyle ıskat-ı cenin için ilaç etmekle müstebinü’l- hilka bir cenin ilka eylese Hind’in âkilesine yâ Hind’e diyet yâ gurre lazime olur mu? El-cevâb: Olmaz.*” *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 300’den aktaran Özdemir, a.g.m., 959.

¹⁵ *Ceride-i İlmîyye, Diyat ve Cinayat*, I, 6, 400’den aktaran Özdemir, a.g.m., 960.

¹⁶ Ayr. bkz. Ali Bardakoğlu, “Diyet,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9 (İstanbul 1994), 473-479.

¹⁷ “*Zeyd hamil zevcesi Hind’i tatlik eyledikde Hind ol hamli ıskat için Zeyd’den izinsiz ilaç edip hayyen ilka-i cenin edip ba’dehu ol cenin fevt olsa Zeyd ol ceninin diyetini Hind’den dava edip almağa kadir olur mu? El-Cevâb: Olur.*” *Fetâvâ-yı Abdürrahim*, I, 354’ten aktaran Özdemir, a.g.m., 962.

¹⁸ Düzbakar, a.g.m., 31.

¹⁹ İsmail Bilgili, “İslam Hukukunda Cenin Hakkı ve Onuruyla İlgili Hükümler,” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 24 (2014): 220.

²⁰ *Fetâvâ-yı Abdürrahim*, I, 354’ten aktaran Özdemir, a.g.m., 964.

²¹ Nicola Beisel ve Tamara Kay, “Abortion, Race and Gender in Nineteenth-Century America,” *American Sociological Review* 69(4) (2004): 498.

Dönemin pronatalist politikacıları ve aydınları artan bir nüfusa sahip olmanın toplum sağlığına yönelik reformlar, evliliğin teşvik edilmesi ve kolaylaştırılması²² ve kadınların doğurganlığı üzerinde denetim sağlayarak doğuma teşvik edilmeleri ile gerçekleşeceği fikrine sahiptiler.²³ Kadının doğurganlığını artırmak, sağlıklı doğumlar gerçekleştirmek, çocuk sayısı fazla olan ailelere maddi yardımlarda bulunmak, ebeleri eğitmek ve disipline etmek ve kürtajı yasaklamak bu politikaların bir uzantısı olmuştur.²⁴

Osmanlı sınırları dahilinde yaşayan herkesin ıskat-ı cenine yönelik düzenlemelerin muhatabı olduğu kabul edilse de 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren belgelerde Müslüman nüfusun azalma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu söylemi öne çıkmakta ve kürtaj yasaklamalarına dair söylem ve uygulamalar daha çok Müslüman kadınları muhatap almaktadır. Kırımlızade Aziz İdris Bey, Aralık 1866 yılında *Mecmua-ı Fünun* dergisinde yayımlanan yazısında ıskat-ı ceninin Müslüman nüfusa etkisini varsayım dayalı bir istatistik üzerinden anlatmaktadır.²⁵ Buna göre İstanbul'da on beş yaşından kırk yaşına kadar yüz elli bin Müslüman kadın olduğu varsayılır ise bunların her biri ömründe yalnız bir kez çocuk düşürürse yüz elli bin çocuk düşürülmüş olur.²⁶ Kırımlızade'ye göre gayrimüslim kadınlar Müslüman kadınlara kıyasla nadiren ıskat-ı cenine başvurmaktadır.

1891 yılında Yıldız Sarayı Baş Kitabeb Dairesi tarafından yayınlanan raporda “*Memalik-i Mahruse-i Şahane'nin bazı mahallerinde vukua getirilen ıskat-ı ceninin ve kavaid-i hıfz-ı sıhhaya adem-i riayetin nüfus-ı İslamiye'nin tenakusuna*”²⁷ ifadesi ile ıskat-ı cenin yapılmasının ve hıfz-ı sıhha kurallarına riayet etmemenin İslam nüfusunun azalmasına neden olduğu vurgulanmaktadır. Kürtaj artık dinen cinayet olarak algılanmasının ötesinde toplum sağlığı ile eşdeğer tutularak Müslüman nüfusa yönelik pronatalist politikaların merkezine oturmuştur.²⁸ Raporda ayrıca dörtten fazla çocuğu olanlara otuz kuruş maaş verilmesinin gerekliliği belirtilmiştir.²⁹ Bir sosyal yardım imkânı olarak bu tür maaşlar hem ıskat-ı cenini önleyebilmeyi hem de aileleri doğuma teşvik etmeyi amaçlamıştır.

Bab-1 Meşihat tarafından *Ceride-i İlmiye* gazetesinde 1919 yılında yayınlanmış olan “Iskat-ı Cenin Hakkında Beyanname” adlı yazıda fuhşun artması, evliliklerin azalması, salgın hastalıklar ve savaşlar gibi çeşitli etkenlerle İslam nüfusunun azaldığı belirtilmiştir.³⁰ Yazıda, diğer devletler nüfuslarını çoğaltmak amacıyla önlemler almaya çalışırken Osmanlı siyasi aktörlerinin ve aydınlarının bu meseleye dair ciddi müdahalelerde bulunmadığından şikâyet edilmektedir.

Öte yandan 19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yapılan nüfus sayımlarında Müslüman nüfusun azaldığına dair veri bulunmamaktadır.³¹ Aksine I. Dünya Savaşı'na değin göçler dolayısıyla Müslüman nüfus artmaya devam etmekte, Müslüman-gayrimüslim oranında da

²² 1911 yılında kurulan ve evlenmek isteyenlerin başvurduğu *Teshil-i İzdivaç ve Teşkil-i Aile İdarehanesi* bu adımlardan birisidir. Fatma Tunç Yaşar, “Evliliği Kolaylaştırmak: Geç Dönem Osmanlı'da İzdivaç İlanları,” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 8(4) (2019): 2596.

²³ Selçuk Akşin Somel, “Osmanlı Son Döneminde Iskat-ı Cenin Meselesi,” *Kebikeç* 13 (2002): 66.

²⁴ Gülhan Balsoy, “Geç Osmanlı Nüfus ve Kadın Bedeni Politikaları,” *Toplum ve Bilim* 134 (2015): 7.

²⁵ Kırımlızade Aziz İdris Bey, “Iskat-ı Cenin,” *Mecmua-i Fünun* 41 (Aralık 1866): 189-192.

²⁶ a.g.e., 191.

²⁷ BOA, İ.DH, 1214/95051, 10 Cemaziyelahir 1308/19 Şubat 1891.

²⁸ Balsoy, *Kahraman Doktor*, 158.

²⁹ BOA, İ.DH, 1214/95051, 10 Cemaziyelahir 1308/19 Şubat 1891.

³⁰ *Ceride-i İlmiye*, V, 1338/1919, 1596-1597.

³¹ Stanford Shaw, “The Ottoman Census System and Population, 1831-1914,” *International Journal of Middle East Studies* 9(3) (1978): 334.

Müslüman nüfus lehine bir gelişme gözlemlenmektedir. Bununla birlikte sadece Osmanlı toplumunda değil genel olarak uluslaşma sürecine giren toplumlarda ıskat-ı ceninin devletin geleceği açısından ne kadar tehlikeli olduğu vurgulanmış, kadınların çocuk doğurup büyütmeleleri erkeklerin savaşa katılmaları ile eşdeğer tutularak milli bir görev olarak nitelendirilmiştir.³²

3. 1838 Tarihli Meclis Raporları: İskat-ı Cenini Soruşturmak

1838 yılında Meclis-i Umur-ı Nafia, Dar-ı Şura-yı Bab-ı Ali ve Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye birer devlet kurumu olarak ıskat-ı ceninin nedenlerini belirlemek ve bu nedenlere yönelik çözüm önerileri sunmak üzere raporlar hazırlanmış³³ ve bu raporlar umumun haberdar olması için *Takvim-i Vekayi* gazetesinde yayınlanmıştır.³⁴ Bu raporlar, sonraki yıllarda devletin ıskat-ı cenini kontrol altına alabilmek için yaptığı düzenlemeler için zemin teşkil etmiştir. Meclis-i Umur-ı Nafia'nın sunmuş olduğu raporda ıskat-ı ceninin Osmanlı topraklarında özellikle de İstanbul'da uygulanmakta olduğundan bahsedilmiş, ıskat-ı ceninin cinayetden farkı olmadığı için büyük bir günah olduğu, ahirette büyük bir cezasının bulunduğu ve buna başvuranların kendi canından olması ihtimali bulunduğu ifade edilmiştir. Rapora göre kadınların ıskat-ı cenine başvurmalarının iki nedeni vardır. İlki rahatına düşkünlük, ikincisi ise ekonomik koşulların elverişli olmamasıdır. Bu uygulamayı ortadan kaldırmanın yolu ise ebe, doktor ve eczacıların eskiden de tembih olduğu gibi düşük yapmak için kadınlara ilaç vermesinin yasaklanması ve dört milletten³⁵ ebelik, doktorluk ve eczacılık yapanların da bu yasağa tabi olmasıdır. Raporda dikkati çeken husus gayrimüslim ebe, doktor ve eczacılara ayrıca vurgu yapılması ve hem Müslüman hem de gayrimüslimlerin bağlı oldukları dini otorite önünde yasağı uygulayacaklarına dair yemin etmelerinin istenmesidir.³⁶

Dar-ı Şura-yı Bab-ı Ali ise Meclis-i Umur-ı Nafia'nın hazırladığı raporu yeterli bulmayarak yeni bir rapor yayınlamıştır. Raporda düşüğe neden olan ilaç ve otların sadece doktor ve eczacılar tarafından bilinmediği kadınlar arasında da bunları bilenlerin bulunduğu, İstanbul ve Boğaziçi'nde Yahudi ebe kadınlar da dahil ebe kadınların ıskat-ı cenin yapmalarının yasaklanması istenmiştir. Raporun en dikkat çekici yönü ise kasıtlı olarak ıskat-ı cenin yapıldığına dair bilgisi olan komşuların ya da diğerlerinin durumu ihbar etmesinin istenmesidir.³⁷ Bu muhbirlik yöntemi ile ıskat-ı cenin ile uğraşan kişilerin ifşa olma korkusuyla ıskat-ı ceninden uzak duracakları düşünülmüştür. Raporda ayrıca ıskat-ı cenine yönelik tedbir ve uygulamaların yalnızca İstanbul'da geçerli olmadığı taşrada da geçerli olduğu ifade edilmiştir. Bu rapor *Takvim-i Vekayi*'nin 16 Kasım 1838 tarihli nüshasında yayınlanarak halka ilan edilmiştir.³⁸

Meclis-i Umur-ı Nafia ve Dar-ı Şura-yı Bab-ı Ali'nin raporlarının ardından aynı yıl içerisinde Meclis-i Vala da bir rapor yayınlamıştır.³⁹ İçerik bakımından daha önce yayınlanmış olan raporlarla aynı konulara değinen bu rapor iki kurumun ıskat-ı cenin konusunda yapmış olduğu tespitlerin ve

³² Ayr. bkz. Ann Taylor Allen, *Feminism and Motherhood in Western Europe, 1890-1970: The Maternal Dilemma* (Gordonsville: Palgrave Macmillan, 2005). Ayşe Gül Altınay, *Vatan, Millet, Kadınlar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000).

³³ *Muharrerat-ı Nadire* 19 (İstanbul: 1289/1872): 750-755.

³⁴ *Takvim-i Vekayi* 173 (28 Şaban 1254/16 Kasım 1838).

³⁵ Osmanlı toplumu içerisinde genelde kabul edilen dört millet (Millet-i Erbaa) vardır. Bunlar, Müslüman milleti, Rum milleti, Ermeni milleti ve Yahudi millettir.

³⁶ *Muharrerat-ı Nadire*, 751-752.

³⁷ a.g.e., 754.

³⁸ "Meclis-i Umur-u Nâfia'nın Layihası," *Takvim-i Vekayi* 173 (28 Şaban 1254/16 Kasım 1838).

³⁹ *Muharrerat-ı Nadire*, 754-755.

ıskat-ı ceninin engellenmesine yönelik önermiş olduğu tedbirlerin Meclis-i Vala tarafından onaylandığını göstermektedir. Gülhan Balsoy, bu raporları kurumların kendi aralarında ıskat-ı cenine yönelik fikir alışverişinde bulunmaları olarak değerlendirmektedir.⁴⁰

Sadaret ise bu üç kurumun yayınlamış olduğu raporları dikkate alarak 13 Kasım 1838 tarihinde ıskat-ı ceninin önüne geçilmesi için bir ferman yayınlamış ve bu ferman kadınlara, patriklere, hahamlara ve diğer memurlara gönderilmiştir. Fermanla öncelikle ıskat-ı cenin meselesinin nüfus için tehlike arz ettiği belirtilmiş ve belgelerde sıkça rastlandığı üzere dini referanslar ile bu uygulamanın terk edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁴¹ Yayımlanan üç raporun hülasası gibi olan ferman raporlarda değinilen konular ve çözüm önerilerini nihai karara dönüştürmüştür. Kasıtlı yapılan ıskat-ı cenin vakalarının ihbar edilmesi zorunluluğu bu yola başvuracak olanları caydırmak için önemli bir yöntem olarak görülmüştür. Üsküdar, Galata ve Eyüp kadılarının, *ser-etibba* adı verilen doktorların başlarının ve Osmanlı topraklarında yaşayan milletlerin bağlı olduğu dini cemaatlerin ıskat-ı cenin meselesine gerekli dikkat ve özeni göstermesi istenmiştir. Bu raporlara atıf yapılarak ebelerin, eczacıların ve doktorların ıskat-ı cenine sebep olan ilaç ve ot satışı yapmamaları için bağlı oldukları milletlere göre patriklere, hahamlara ve imamlara gidip yemin etmeleri istenmiş, yemin görevini yerine getirmeyen kişilere karşı gerekli tedbirlerin alınmasının altı çizilmiştir. Hamileliğini kasıtlı olarak kendi isteğiyle sonlandıran kadınlara ve onların eşlerine ise şiddetli bir cezadan bahsedilmiş ancak cezanın ne olduğu açıklanmamıştır.⁴²

1838-1858 yılları arasında ıskat-ı cenine yönelik yayınlanan belgelerde ilk göze çarpan devletin öncelikli olarak ıskat-ı cenini uygulayan kişilere yönelik birtakım düzenlemeler getirmesidir. Bu kişilere mesleklerinden menedilmeleri, sürgün edilmeleri gibi cezalar öngörülerek ıskat-ı ceninin kontrol altına alınması amaçlanmıştır. Osmanlı'nın çok dinli bir yapıda olması, 1838'e kadar dini otoritelerin elinde olan ıskat-ı cenin meselesine dair farklı anlayışları beraberinde getirmiştir. Bu nedenle devlet her cemaatin kendi dini yasaları çerçevesinde ıskat-ı cenine yönelik yaptırımlar uygulamasına müsaade etmiştir. Fakat 1838 yılında devlet kurumlarının ıskat-ı cenin meselesine dair raporlar yayınlaması ve bu raporlar çerçevesinde kapsamlı bir ferman yayınlanması, çocuk düşürmenin artık özel alana ait ve özel alanda gerçekleşen bir mesele olmadığını ve siyasi gündem olan bir kamu meselesi olarak kabul edildiğinin bir kanıtı olarak görülebilir.

4. İskat-ı Ceninin Kanun ile Yasaklanması: 1858 Ceza Kanunnamesi

Tanzimat dönemiyle birlikte ivme kazanan kanunlaştırma hareketleri hukuk alanında rasyonel ve standart ilkelere dayanan hukuki bir birlik oluşturmayı ve kanun önünde eşitlik, can, mal ve namus güvenliğini hedeflemekteydi.⁴³ Bu çerçevede 3 Mayıs 1840 tarihinde Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında eşitlik ilkesinden söz eden Ceza Kanunu kabul edilmiştir.⁴⁴ Bu kanun on bir yıl sonra yürürlükten kaldırılıp yerine 1851 Ceza Kanunu (Kanun-ı Cedid) getirilmiştir. 1851 Ceza Kanunu da dönemin ihtiyaçlarına cevap verememiş ve 9 Ağustos 1858 tarihinde yeni bir ceza kanunnamesi yürürlüğe girmiştir. 1858 Ceza Kanunnamesi 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu örnek

⁴⁰ Gülhan Balsoy, *The Politics of Reproduction in Ottoman Society, 1838-1900* (London: Pickering and Chatto, 2013): 57.

⁴¹ BOA, A. DVN.NMH, 2/15, 25 Şaban 1254/13 Kasım 1838.

⁴² BOA, A. DVN.NMH, 2/15, 25 Şaban 1254/13 Kasım 1838.

⁴³ Bülent Tahiroğlu, "Tanzimat'tan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri," *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, III (İstanbul 1985), 588.

⁴⁴ Kanunnamenin metni için bkz. Ahmet Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1986): 809-820.

alınarak hazırlanmıştır⁴⁵ ancak cezalar daha hafiftir.⁴⁶ Fransız Ceza Kanunu'nun 317. maddesine⁴⁷ göre kürtaj yapan kişiler hapis cezasıyla cezalandırılmakta, kürtaja rıza gösteren kadın da aynı cezayı almaktadır.⁴⁸ Fakat Osmanlı Ceza Kanunu'nda kürtaj yaptıran kadını hedef alan herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Osmanlı'da kürtaja yönelen kadınları caydırmak amacıyla ceza yerine teşvik politikaları uygulanmıştır.

1838 yılı devlet kurumlarının kapsamlı raporları dolayısıyla ıskat-ı cenine yönelik politikalarda önemli bir dönüm noktası olsa da 1840 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu ve 1851 tarihli Kanun-ı Cedid'de doğrudan ıskat-ı cenine yönelik bir madde yer almamıştır. 1858 öncesinde hamileliği sonlandırmada kullanılabilecek ilaçlar, otlar yasaklanırken kürtaj yapan ve yaptıran kadınlara yönelik doğrudan bir yasal düzenleme ceza kanunnamelerinde yer almamıştır. Nüfusu artırma girişimleri karşısında büyük bir sorun olarak görülen ıskat-ı cenin meselesine iki ceza kanunnamesinde de yer verilmemesi ilginçtir. Selçuk Somel Akşin'e göre hukuki olarak birçok alanda kanunlaştırma faaliyetine rağmen ıskat-ı cenin meselesi İslam hukukunun çizdiği sınırlar içerisinde kalmaya devam etmiş fakat bu durum devletin çocuk düşürmeye yönelik tedbirler alıp denetim sağlamasının önüne geçmemiştir.⁴⁹

1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nde ıskat-ı cenin suç olarak tanımlanmıştır. "*Eşhas Hakkında Vuku Bulan Cinayet ve Cünhalarla Mücazat-ı Müterettibeleri*" adlı ikinci bölümünün ikinci faslında ıskat-ı cenin suçuna yönelik cezalar 192. ve 193. maddelerde belirlenmiştir. Ayrıca 196. maddede ilaç ve ot satışına yönelik yasal düzenlemeler yer almıştır. İskat-ı cenin suçu, anne ve ceninin mağduriyetine ek olarak nüfusun azalmasına sebep olduğu gerekçesiyle topluma yönelik bir suç olarak ele alınmıştır.⁵⁰

192. maddeye göre darp veya başka bir şekilde ceninin düşmesine neden olan kişi diyet ödemekle yükümlüdür. Diyet için düşüğe neden olan hareketin kasıtlı veya kasıtsız yapılmış olması fark etmemektedir. Eğer cenini düşürmek için yapılan eylem kasıtlı ise o zaman fail, ceninin diyetini ödedikten sonra ayrıca kürek cezasına çarptırılacaktır.⁵¹

"Bir kimse darp yahut sair güne bir fiil ile bir hamile hatunun ıskat-ı cenin eylemesine sebep olur ise diyet-i şer'iyesi istifa olunduktan sonra, eğer bu teaddisi an-kasdin olmuş ise muvakkaten küreğe konulur."

193. maddeye göre ise hamile kadınının rızası olup olmamasına bakılmaksızın ıskat-ı cenin için ilaç içiren veya çocuk düşürmeye sebep olacak yöntemleri tarif ederek çocuk düşürmeye neden olan

⁴⁵ 1810 tarihli Code Napeleon Penal ve 1858 tarihli Osmanlı Ceza Kanunu'nda çocuk düşürme suçunun genel bir karşılaştırması için bkz. Ruth A. Miller, "Politicizing Reproduction in Comparative Perspective: Ottoman, Turkish, and French Approaches to Abortion Law," *Hawwa* 5(1) (2007): 73-89.

⁴⁶ İftar Gözaydın, "Türkiye Hukukunun Batılılaşması," *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Ansiklopedisi*, III (İstanbul 2002), 287.

⁴⁷ Code pénal de 1810,

https://ledroitcriminel.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/code_penal_1810/code_penal_1810_3.htm

⁴⁸ Bartha Maria Knoppers, Isabel Brault ve Elizabeth Sloss, "Abortion Law in Francophone Countries," *The American Journal of Comparative Law* 38(4) (1990): 893.

⁴⁹ Somel, a.g.m., 78.

⁵⁰ Konan, a.g.e., 323.

⁵¹ BOA, A.DVN.MKL, 74/31, 9 Rabiulahir 1275/16 Kasım 1858.

kişi altı aydan iki seneye kadar hapis cezası alacaktır. Ancak sebep olan kişi eczacı veya cerrah ise bir süreliğine kürek cezasına mahkûm edilecektir.⁵²

“Bir hamile hatunun gerek rızası olsun ve gerek rızası olmasın ıskat-ı cenin ettirmek için ilaç içirip yahut esbab ve vesailini tarif edip de eseriyle çocuğu düşürülür ise buna sebep olan kimse altı aydan iki seneye kadar haps olunur. Ve eğer buna sebep olan tabip ve cerrah ve eczacı ise muvakkaten küreğe konulur.”

196. maddede ise doğrudan ıskat-ı cenin ifadesi geçmemekle birlikte toplum sağlığına zararlı ilaç, ot ve içeceklerin satışı yasaklanmaktadır.⁵³ Osmanlı'nın ıskat-ı cenin meselesini toplum sağlığı bağlamında da ele aldığı göz önünde bulundurulduğunda doğrudan adı geçmeyen yasaklı ilaçların ve otların düşüğe neden olmaları muhtemeldir. Bu tür yasaklı maddeleri bulunduran kişilerin hem bir haftadan iki seneye kadar hapis cezasına hem de para cezasına çarptırılması kararlaştırılmıştır.

5. 1858 Ceza Kanunnamesi'nin İskat-ı Cenin ile İlgili Hükümlerine Eleştiriler

1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nden bir yıl sonra, 1 Mayıs 1859'da Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane kürtajin önlenmesi için çözüm önerilerini takrir halinde Sadaret'e sunmuştur.⁵⁴ Cemiyet, bu takrirden ıskat-ı cenin yapanların cezalandırılmadığından bahsetmiş, ıskat-ı cenin meselesinin Osmanlı'nın geleceğini tehdit ettiğini vurgulayarak gerekli cezaların uygulanmasının istemiştir. Takrirden nüfusu artırmaya teşvik olarak ikiz ya da üçüz çocuk sahibi olanlara belirli bir meblağda ödenen tev'em maaşının da yeniden düzenlenmesi öngörülmüştür.⁵⁵ Ayrıca modern tıp eğitimi veren Mektep-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane'nin mezuniyet töreninde mezun doktorlar “kasden ıskat-ı cenin için hiçbir bahane ile ilaç vermeyeceklerine” dair yemin etmektedirler.⁵⁶ Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'nin takriri ve bu yeminin içeriği ıskat-ı ceninin önlemesi için hukuk ve tıp arasında bir işbirliğinin geliştiğini göstermektedir.⁵⁷

Mecelle Cemiyeti üyelerinden ve dönemin en önemli hukukçularından Ömer Hilmi Karınabadizade, 1884'te hukuk fakültesi öğrencileri için kanun tasarısı formatında hazırladığı *Miyar-ı Adalet* adlı ders kitabında 1858 Ceza Kanunnamesi'nin ıskat-ı cenine yönelik maddelerinin yetersizliğini dile getirmektedir.⁵⁸ Karınabadizade'nin eleştirileri daha çok ceza kanununun muğlak bıraktığı alanlar üzerinedir ve önerileri önceki uygulamalar ile yeni ceza kanununun sentezi gibidir. Darp ya da herhangi bir nedenle kadının düşük yapmasına neden olan kişinin düşen ceninin cinsiyetine bakılmaksızın 500 dirhem gümüş ödemesini öngörmektedir. Kızın guresinin erkeğin guresinin yarısı olmadığını özellikle vurgulamaktadır. Ceninin ölü doğması ya da canlı doğup

⁵² BOA, A.DVN.MKL, 74/31, 9 Rabiulahir 1275/16 Kasım 1858.

⁵³ “Sihhat-i umumiyeyi ihlal edecek ecza-yı muzır ve karışık meşrubat ve kefaletsiz semmiyat fûruhat edenler, bir haftadan iki seneye kadar haps olunur ve bir mecdiye altınından yirmi beş mecdiye altınına kadar ceza-yı nakdi alınır. Ve sattığı eşya her ne ise canib-i hükümetten zapt olunur.” BOA, A.DVN.MKL, 74/31, 9 Rabiulahir 1275/16 Kasım 1858.

⁵⁴ BOA, HR.TO, 432/26, 28 Ramazan 1275/1 Mayıs 1859.

⁵⁵ Fatma Şimşek, Güven Dinç ve Haldun Eroğlu, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Tev'em Maaşı,” *U.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10(6) (2009): 77-110. Gül Hanım Cengiz, “II. Abdülhamid Dönemi Bir Sosyal Yardım Uygulaması: Tev'em Maaşı,” *OTAM* 41 (2017): 57-78.

⁵⁶ Hülya Öztürk, “Mektep-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane ve Kurucu Charles Ambroise Bernard,” (Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 31.

⁵⁷ Hazal Atay, “Kürtaj Yasasının Arkeolojisi: Türkiye'de Kürtaj Düzenlemeleri, Edimleri, Kısıtları ve Mücadele Alanları,” *Fe Dergi* 9(2) (2017): 5.

⁵⁸ Ömer Hilmi Efendi, *Mi'yâr-ı Adâlet* (İstanbul: Hacı Muharrem Efendi Matbaası, 1884): 44-45.

sonradan ölmesi arasındaki farka dikkat çekmekte sonradan ölen cenin için kız ya da erkek olmasına göre diyet ödenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Gurrenin ödenmesi için ise şer‘i mahkemelerde olduğu gibi iki koşulu öne sürmektedir. Kocasının izni olmadan ıskat-ı cenine başvuran kadının gurre ödemesi gerekmekte ancak kocanın onayı var ise eşlerden herhangi birinin gurre ödemesi gerekmemektedir. İkinci olarak ise erken dönemdeki düşükler için gurre gerekmemekte, gurre ödemesinin zorunlu olabilmesi için düşük olan ceninin organlarının belli olmuş olması şart koşulmaktadır.

Ahmed Ziya da 13 Ağustos 1909 tarihinde yayımlanan “Iskat-ı Cenin” başlıklı makalesinde İslam hukuku ve ceza kanununun ıskat-ı cenine yaklaşımını karşılaştırmalı olarak tartışmış, ceza kanunnamesindeki belirsizliklere ve yetersizliklere dikkat çekmiştir.⁵⁹ Ona göre Ceza Kanunnamesi’nde hamileliğin farklı evreleri göz önünde bulundurulmadan tüm düşükler aynı kategoride değerlendirilmiştir. Ahmed Ziya yapmış olduğu sınıflandırmada hamileliğin ilk yirmi gününde gerçekleşen çocuk düşürme eylemini “*sakt-ı beyzî*”, hamileliğin ikinci veya üçüncü ayında gerçekleşen düşükleri “*sakt-ı rüşeym*” ve üçüncü aydan yedinci aya kadar olan çocuk düşürme eylemi ise “*sakt-ı cenin*” olarak tanımlamıştır. Ahmed Ziya’ya göre İslam hukukunda ceninin organlarının belli olması durumunda gurre ödenmesi gerekirken yeni kanunda bu yönde bir açıklama bulunmamaktadır. Yine şer‘i hukukta ceninin ölü veya diri bir şekilde düşmesi verilen cezayı azaltıp çoğaltırken ceza kanunu bu konuya da bir açıklık getirmemiştir. Ahmed Ziya ayrıca “*Bi’l-iltizam çocuğunu düşüren validelerin cemiyet-i beşeriyeye karşı irtikab ettiği bu ihaneti cezasız kaldığı için her gün her yerde ne kadar ahval-i müessifeye tesadüf edilmektedir?*”⁶⁰ sözleriyle çocuğunu düşüren kadınlara ceza verilmemesini eleştirmekte, bu konuda kadını cezalandıran 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu’nu örnek göstermektedir.

1858 Ceza Kanunnamesi’nde ıskat-ı cenin suç olarak tanımlandığı halde ıskat-ı cenine başvuran kadınının cezalandırılmaması, kanunnameye yönelik öne çıkan eleştiriler arasındadır. *Hanımlara Mahsus Gazete*’de 1900 yılında yayımlanan bir yazıda önce cenini ‘anne ve babasının malı’ olarak kabul eden ve ıskat-ı cenini suç olarak görmeyen eski hukuk eleştirilmekte akabinde ise artık ceninin anne ve babasından ayrı ve bağımsız bir canlı olarak kabul edildiği ve kürtajın suç olduğu ifade edilmektedir. Yazıya göre ıskat-ı cenin, cinayet olarak kabul edildiğinde, 1858 Ceza Kanunnamesi’ndeki 193. madde, ıskat-ı cenin suçunu hafifletmektedir. Doğmasına bir hafta kalmış çocuğu kasten düşürmek ile doğduktan bir hafta sonra bir çocuğu planlı şekilde öldürmek arasında bir fark olmadığına dikkat çekilmekte, ancak bu iki suçtan ilkinin cezasının çok hafif kaldığını vurgulamaktadır. Yine *Dolap* dergisinde doğmuş bir çocuk ile anne karnındaki bir ceninin farkı olmadığı belirtilmektedir.⁶¹

1893 yılına ait bir dava kaydı bu eleştirileri destekler mahiyettedir. Bu davada Hamide adlı bir kadın doğurduğu bebeği öldürdüğü gerekçesiyle yargılanmış ve on beş sene kürek cezasına çarptırılarak Girit hapishanesine gönderilmiştir.⁶² Fakat cezasının sekizinci senesinde böbrek ve rahim hastalıkları nedeniyle affını talep etmiş, hastalığı nedeniyle Hamide affedilip serbest kalmıştır. Cinayet suçunun cezalandırılmasında belirleyici faktör, cinayetin kasıtlı olarak işlenip işlenmemesidir. Eğer cinayet planlanarak işlenmişse, fail idam cezasına çarptırılırken, plansız

⁵⁹ Ahmed Ziya, “Iskat-ı Cenin,” *İlm-i Hukuk ve Mukayese-i Kavanin Mecmuası* 5 (31 Temmuz 1325/13 Ağustos 1909): 352-354.

⁶⁰ a.g.e., 353.

⁶¹ *Dolap* 9, (1 Muharrem 1290/1 Mart 1873): 67-68.

⁶² BOA, Y.A.RES, 65/17, 2 Zilhicce 1310/17 Haziran 1893.

cinayetlerde ise on beş yıl süreyle kürek cezası verilmekteydi.⁶³ Hamide'nin aldığı on beş yıl kürek cezasının, plansız gerçekleştirilen cinayet olarak nitelendirildiği anlaşılmaktadır. Hamide, çocuğunu doğurmadan ıskat-ı cenine teşebbüs etseydi ve çocuğu ölseydi ıskat-ı ceninden yargılanacak ve ceza almayacaktı. Fakat Hamide bebeğini doğduktan hemen sonra öldürdüğü gerekçesiyle cinayet suçuyla yargılanmış ve ceza almıştır.

Bahattin Şakir⁶⁴ *Tıbb-ı Kanuni Dersleri* kitabında 192. madde için “*Bu fiil esbab-ı şedide ile vuku bulmuş ise kanunumuzda cinayet derecesinde müstelzim mücazat add olunmuştur.*” diyerek “*an-kasd*” yani kasıtlı olduğunda ıskat-ı cenin ile cinayetin ceza kanununda eşit olduğunu belirtmiştir. 193. maddede ile ilgili olarak ise annenin rızasının olmasının ıskat-ı cenin için meşru bir dayanak olmamasına dikkat çekmektedir. Şakir, toplumda yasak olan bir eylemin annenin rızasıyla meşru olamayacağını vurgulamıştır. Buna ek olarak doktor, cerrah ve eczacının ilaç veya alet aracılığıyla ıskat-ı cenin yapmasının “hayatı korumak” ilkelerine ters düşmesi nedeniyle bu kişilerin daha ağır cezalara çarptırılmaları gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁵ Şakir'e göre yine 193. maddede ebelere yönelik doğrudan bir ifade olmaması onların cezalardan muaf olup olmadığı konusunda tartışma yaratmıştır.⁶⁶

Pronatalist politikaları destekleyenler ıskat-ı cenini bireysel bir suç olarak değil topluma zarar veren bir sorun olarak ele almaktadırlar. Nitekim ideal yurttaşı yetiştirmek gayesiyle II. Meşrutiyet döneminde müfredat programına dahil olan *Malumat-ı Medeniye* ders kitaplarından⁶⁷ biri olan *Kızlara Mahsus Terbiye-i Ahlakiye ve Medeniye* ders kitabında Ali Seydi ıskat-ı cenini üç boyutta incelemiştir. İlk olarak ıskat-ı cenine başvuran kişi, bir canın hayatına son verdiği için katildir. İkinci olarak ıskat-ı cenin vatana ve millete karşı işlenmiş bir suçtur.⁶⁸ Çünkü hayatına son verilen bu cenin erkek ise büyüdüğünde asker veya memur olup vatanına hizmet edecektir, tüccar olup vergi verecektir. Kız olur ise ileride vatana hizmet edecek nesiller yetiştirecektir. Üçüncü olarak ise kadının kendi canına kastıdır. İskat-ı cenin yapan kadın kendi hayatını da riske atmaktadır. Bu kadınların ölme, eğer ölmezse de sakat kalma tehlikesi vardır. Ali Seydi vatandaşlık görevi ile kadının çocuk doğurma görevi arasında bağ kurarak konuya milliyetçi bir perspektiften yaklaşmıştır. Çocuk doğurmak vatan için ne kadar önemli ise çocuk düşürmek de o kadar millete karşı bir ihanet olarak görülmüştür.

⁶³ 1858 Ceza Kanunnamesi'nin 170. maddesi taammüden (planlı) katle yöneliktir: “*Bir kimesnenin taammüden katil olduğu kanunen tahakkuk eyler ise kanunen idamına hükm olunur.*” 174. maddesi ise gayr-i taammüd (planlı olmayan) işlenen cinayetlere yönelik şöyle demektedir: “*Bir kimse min-gayr-i taammüd bir şahsı itlaf etmiş ise on beş sene müddetle küreğe vaz' olunur.*” BOA, A.DVN.MKL, 74/31, 9 Rabiulahir 1275/16 Kasım 1858. Ayr. bkz. İbrahim Yılmaz, “Osmanlı Son Döneminde Adam Öldürme Suçu ve Soruşturma Usulleri,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22(2) (2020): 739-762.

⁶⁴ Ferat Buran ve Erdem Özkara, “Hürriyete ve Adli Tıba Adanmış Bir Ömür: Dr. Bahaeddin Şakir Bey,” *Journal of History Culture and Art Research* 7(5) (2018): 670.

⁶⁵ Bahaeddin Şakir, *Tıbb-ı Kanuni: Taaddiyat-ı Tenasüliyeden İskat-ı Cenin* (Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 1327): 8.

⁶⁶ BOA, A.DVN.MKL, 74/31, 9 Rabiulahir 1275/16 Kasım 1858.

⁶⁷ Fatma Tunç Yaşar, “II. Meşrutiyet Döneminde Yurttaşlık, Ahlak ve Medenilik Eğitimi: Malumat-ı Medeniye Ders Kitapları,” *Osmanlı Araştırmaları* 52 (2018): 317-318.

⁶⁸ Ali Seydi, *Kızlara Mahsus Terbiye-i Ahlakiye ve Medeniye* (İstanbul: İstanbul Artin Asaduryan Matbaası, 1912): 16-17.

6. Meclis-i Vala'da İskat-ı Cenin Davaları: Aile İçi Şiddet, Darp ve Gayrimeşru İlişkiler

Osmanlı Devleti'nin pronatalist politikalar çerçevesinde ıskat-ı ceninin engellenmesine yönelik hukuki düzenlemelerinin ve bu eylemi kesin bir şekilde yasaklayan 1858 Ceza Kanunnamesi'nin nasıl uygulandığını Meclis-i Vala'da görülen davaların mahkeme kayıtları üzerinden görmek mümkündür. 1838 yılında kurulan Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye siyasi, idari ve hukuki yetkileri bünyesinde barındıran bir meclis olmuştur. Bir tür yüksek yasama ve yargı organı olan bu meclis Tanzimat reformlarının hayata geçirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Meclis-i Vala'nın yetkisinin olduğu diğer bir alan ise hukuk alanı olmuştur.⁶⁹ Meclis-i Vala kayıtları, Tanzimat Dönemi sonrasında hangi konuların davalara yansıldığını ve bu davaların kanunlara uygun bir şekilde nasıl çözüldüğünü göstermektedir. İskat-ı cenin davaları, Tanzimat'ın ilanını sonrasında devletin ıskat-ı cenin meselesini denetlemek ve yasaklamak için gösterdiği çabanın hukuki olarak uygulamalara nasıl yansıldığını gösterme potansiyeline sahiptir. Dava kayıtları devletin söylemleriyle uygulamaları arasındaki tutarlılıkları ve farklılıkları inceleme imkânı sunmaktadır.

İskat-ı cenin konulu dava kayıtları, ıskat-ı cenin vakalarının hangi bağlamlarda ya da durumlarda mahkemeye yansdığı, kimlerin şikayetçi olduğu, kadınların hangi gerekçelerle mahkemeye başvurdukları, kimleri karşlarına aldıkları, kendilerini mahkemede nasıl ifade ettikleri gibi pek çok konuda bilgi sunmaktadır. Bununla birlikte Meclis-i Vala kayıtları üzerinden ıskat-ı cenine başvuran ya da ıskat-ı cenin mağduru olan kadınların sosyoekonomik statüleri ya da eğitim düzeyleri hakkında genelleme yapmak güçtür. Mahkemeye başvurma ve suç işleme durumunda yakalanma ve yargılanma konusunda, sınıfsal farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, üst sınıfa mensup kadınlar, ıskat-ı cenine başvurduklarında, nüfuzlarını ve tanıdıkları otorite sahibi kişileri kullanarak olayı mahkeme kayıtlarına yansıtmadan halletmiş olabilirler.

Kocasından gördüğü “haksız yere” şiddet nedeniyle hamileliği sonlanan ve düşük yapan kadınlar haklarını aramak için mahkemeye başvurmuşlardır. 9 Ağustos 1892 tarihli kayda göre Karaosmanoğlu Yusuf, hamile karısını “sebepsiz” şekilde darp etmiş ve cenini düşürmesine neden olmuştur.⁷⁰ Bu ıskat-ı cenin ve darp vakası, şiddet gören kadının şikayetiyle değil esnaftan İnebolulu Ali adlı kişinin ihbar niteliğindeki dilekçesi ile ortaya çıkmıştır. 6 Mayıs 1893 tarihli bir başka belgede ise aradan geçen süreye rağmen hala gerekenin yapılmamış olduğundan bahsedilmektedir.⁷¹

Eylül 1892 tarihine ait bir diğer dava devlet memuru olan Hilmi Efendi'nin altı, yedi seneden beri hizmetinde tuttuğu ve daha sonra nikâhladığı Münire adlı kadının ıskat-ı cenin sonucunda vefat etmesi ile ilgilidir.⁷² Hilmi, hamile kalan Münire'ye düşük yapması için ilaç içirmiştir. Fakat bu ilaç sonucunda Münire ve karnındaki bebek ölmüştür. Bu olay mahkemeye yansısı da daha sonradan Hilmi temize çıkarılmış ve devlet memurluğuna geri dönmüştür. Buradan anlaşıldığı üzere Hilmi ıskat-ı cenin davası mahkemeye yandıktan sonra görevinden uzaklaştırılmıştır.⁷³ Görevine tekrar döndükten sonra Münire'nin ailesi istinaf mahkemesine başvurmuştur. Ayrıca verilen ayrıntıya göre Hilmi Efendi'nin eşi Reşide Hanım da ıskat-ı cenin meselesinin içinde bulunduğu ondan da soruşturma açılmıştır. Yapılan ıskat-ı cenin soruşturması ve sunulan raporda

⁶⁹ Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vala* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994): 117-118.

⁷⁰ BOA, DH.MKT, 1984/68, 15 Muharrem 1310/9 Ağustos 1892.

⁷¹ BOA, DH.MKT, 30/15, 19 Şevval 1310/6 Mayıs 1893.

⁷² BOA, BEO, 67/5018, 19 Safer 1310/12 Eylül 1892.

⁷³ Arşivde yer alan başka bir belgede Hilmi Bey'in daha beraat etmeden görevine iade edildiği belirtilmiştir. BOA, BEO, 17/1221, 14 Zilkade 1309/10 Haziran 1892.

Hilmi ve Reşide'nin zorla bir şey yaptırmadığı belirtilerek ikisi de davanın sonunda beraat etmişlerdir. İskat-ı ceninin tam olarak belirlenememesi nedeniyle yapılan soruşturma ve sunulan raporlar davanın gidişatında önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca Münire'nin ölmüş olması da Hilmi'nin lehine davayı etkilemiş olabilir. Çünkü eğer ortada Hilmi'nin yapmış olduğu bir ıskat-ı cenin vakası varsa bunu netleştirebilecek olan en önemli kişi Münire'dir.

Aile içi şiddet sonucu gerçekleşen ıskat-ı cenin vakalarının yanı sıra üçüncü şahısların hamile bir kadını darp etmesi nedeniyle mahkemelere yansımış vakalarla da karşılaşmaktadır. 8 Kasım ve 11 Kasım 1861 tarihlerine ait dava kayıtlarında Meryem adlı hamile bir kadın Kolçak Ali isimli bir erkek tarafından tecavüz amacıyla kaçırılmış ve saldırıya uğramıştır. Kolçak Ali ve Meryem arasında çıkan arbede nedeniyle Meryem'in dört aylık hamileliği sonlanmıştır. Kolçak Ali'ye Meryem ve eşi Mehmet Sadık tarafından ıskat-ı cenin davası açılmıştır. 1858 Ceza Kanunnamesi'nin 192. madde gereğince Kolçak Ali, cenin için beş yüz dirhem gurre ödemesinin yanı sıra üç sene kürek cezasına da çarptırılmıştır.⁷⁴

İskat-ı cenin vakalarında delilin önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Kadınlar da delilin önemini farkında olmaları nedeniyle düşürdükleri et parçası veya cenini mahkemede delil olarak sunmaktadırlar. Şahitler de bu tür vakalarda önemli rol oynamıştır. Örneğin aralarında doktorların da bulunduğu şahitlerin olduğu davalar, mahkeme heyetine daha güvenilir gelmiş olabilir. Fakat ıskat-ı cenin olayının belirlenmesi bu delillere rağmen yine de zor bir süreçtir. Bolu'da gerçekleşen bir vakada Züleyha kendisini darp edip ıskat-ı cenin yapmasına neden olduğunu iddia ederek, Ayşe ve Züleyha ismindeki kadınlardan şikayetçi olmuştur.⁷⁵ Bu darp sonucunda Züleyha'nın düşürdüğünü söylediği şeyin bir et parçası olduğu belirtilmiş bunun cenin olup olmadığının belirlenmenin zor olduğu ifade edilmiştir.⁷⁶ Ayşe ve Züleyha'ya uygulamış oldukları darp için dava açılabilirliğinden bahsedilmiş fakat ıskat-ı cenin davasının mümkün olmadığı kararına varılmıştır. Süleyman Rauf isimli bir kaymakamın ise boşandığı eşine ilaç içirerek ıskat-ı cenine sebep olmaktan dolayı hakkında soruşturma başlatılmıştır.⁷⁷ Aralarında doktorun da bulunduğu şahitler, Süleyman Rauf'un ilaç içirmesi sonucunda ceninin düşmesine neden olduğu konusunda şahitlik etmişlerdir. Davada 193. madde gereğince cinayet olarak görülen ıskat-ı cenin meselesi için gerekenin yapılmasının öneminden bahsedilmiştir.

17 Ağustos 1858 ve 14 Temmuz 1906 tarihli iki davada ıskat-ı cenini ispat etmek için doktorlar ve ebeler gebeliğinin sonlandığını iddia eden kadını muayene ederek kesin bir sonuca ulaşmada yardımcı olmuşlardır. 17 Ağustos 1858 tarihindeki davada Halise adlı kadının çocuk düşürdüğü gerekçesiyle açılan davada doktor ve ebeler kadını ve çocuğu muayene ederek dava için bir rapor hazırlamışlardır. Bu raporda düşen ceninin altı veya yedi aylık olduğu ve düşükten bir süre sonra öldüğü belirtilmiştir. Hatta ebeler çocuğun zorla çıkarıldığını ve ölen çocuğun bedeninde morluklar olduğunu belirtmiştir.⁷⁸ 14 Temmuz 1906 tarihli davada ise Mülazım Nuh Efendi adlı kişinin, kendisini tehdit ettiği ve bu nedenle çocuğunun düşürmesine sebep olduğu iddiasıyla dava açan Hatice adlı kadının Mekteb-i Tıbbiye'deki yetkili kişiler tarafından iddiasını ispatlamak amacıyla

⁷⁴ BOA, MVL, 617/91, 5 Cemazeyilevvel 1278/8 Kasım 1861; BOA, A.MKT.MVL, 135/27, 8 Cemazeyilevvel 1278/11 Kasım 1861.

⁷⁵ BOA, MVL, 745/74, 22 Rabiulevvel 1283/4 Ağustos 1866.

⁷⁶ “*Mezbûreden sakit eden şey kut'a-ı lahmından ibâret olarak buna cenîn itlâf olunamayacağından*” şeklinde ifade edilmiştir. BOA, MVL, 745/74, 22 Rabiulevvel 1283/4 Ağustos 1866.

⁷⁷ BOA, İ.DH.MKT, 1071/16, 24 Safer 1324/19 Nisan 1906.

⁷⁸ BOA, A.M, 18/80, 7 Muharrem 1275/17 Ağustos 1858.

muayene edildiği beyan edilmiştir.⁷⁹ Bu muayenede Hatice'den bir numune alınmış ve bu numunenin inceleneceği belirtilmiştir. Bu davalardan anlaşılacağı üzere devlet ıskat-ı ceninin ispatlanması sürecinde tıp alanıyla iş birliği içerisine girmiştir.

Mahkeme kayıtlarında toplum tarafından kabul edilmeyecek yasak bir ilişki sonucunda hamile kalmış kadınların ıskat-ı cenine başvurdukları ya da zorlandıkları görülmektedir. Örneğin, Dimitri ölen kardeşinin eşi ile bir ilişkide bulunmuş ve bu ilişki sonucunda hamile kalan kadını ıskat-ı cenin yapmaya zorlamıştır. Bu gebeliği sonlandırma girişimi neticesinde kadın vefat etmiştir. 19 Temmuz 1888 tarihinde konuyla ilgili olarak Dimitri tutuklanmıştır. Fakat yapılan soruşturma sonucunda mahkemeye lüzum görülmemiş ve serbest bırakılmıştır.⁸⁰ Kadının vefat etmiş olması olayın ispatlanmasını zorlaştırmış, kasıtlı bir ıskat-ı ceninin olup olmadığı meselesi tam olarak aydınlatılamamıştır.

17 Eylül 1859 tarihli mahkeme kaydı Travnik Sancağı'na bağlı Yayce'de gayrimeşru bir ilişki sonucu gerçekleşen ıskat-ı cenin davası hakkındadır ve ıskat-ı cenin etrafında gelişen olaylar hakkında detaylı tasvirler ve dava süreci ile ilgili ilginç ayrıntılar içermektedir. Yayce'de müdürlük yapan ve evli olan İbrahim Efendi adlı şahıs, hizmetçisi Saime Hatun ile evlilik dışı bir ilişki yaşamış ve bu ilişkiden Saime Hatun hamile kalmıştır. Saime, Ümmügülsüm adındaki yakın arkadaşına hamile olduğunu ve bu bebeğin babasının İbrahim Efendi olduğunu söylemiştir. Saime Hatun'un ve çocuğunun vefat etmesi üzerine arkadaşı Ümmügülsüm ıskat-ı cenin gerekçesiyle şikâyetle bulunmuştur. Ümmügülsüm'ün iddiasına göre Saime zorla ıskat-ı cenin yaptırılmış ve İbrahim'in eşi tarafından dövülmesinin ardından vefat etmiştir. Ümmügülsüm sorgusunda vefat eden arkadaşı Saime'nin aktardıkları üzerinden İbrahim Efendi ve eşini suçlamaktadır. Buna göre İbrahim Efendi'nin eşi, Saime'nin hamile olduğunu öğrenince Saime'nin yattığı odanın kapısını açıp "*Fahişe bu çocuğun kimden olduğunu doğru söyle yoksa seni aşağı atarım.*" demiş, Saime ise "*Şimdi buradan git eğer sağ kalkar isem çocuğun kimden olduğunu herkes anlar.*" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine İbrahim Efendi'nin eşi Saime'nin odasında bulunan mum, su ve ateşi dışarı çıkarıp Saime'ye hitaben "*Şimdiden sonra senin odana kimesneyi komam ve sana yiyecek ve içecek vermem burada helak olursun.*" demiştir. Ümmügülsüm'ün aktardığına göre İbrahim Efendi ve eşi daha sonra Saime'yi ıskat-ı cenin için hanesine çağırmıştır.⁸¹

Evin diğer hizmetçisi olan Made ise kendisinin sürekli Saime ile birlikte olduğunu ancak onun hamile olduğunu görmediğini belirtmiş, hatta Saime'nin verem hastası olduğunu da iddia etmiştir. Made ayrıca Saime'nin vefatından yirmi gün önce Ümmügülsüm'ün Melekye adındaki kızının kendisini çağırdığını ve oraya gittiğinde kendisine küçük bir bez parçasına sarılı çocuk cesedi verilip bunu kayalara götürmesi karşılığında otuz kuruş vereceklerini söylediklerini ifade etmiştir. Made'nin ifadesine göre Ümmügülsüm ve çocukları baskı ile çocuğun İbrahim ve Saime'den olduğunu, Saime'nin ıskat-ı cenin sonrası vefat ettiği yönelik ifade vermesini istemişlerdir.

Bir başka önemli ayrıntı ise İbrahim Efendi'nin bu ıskat-ı cenin davasından önce Ümmügülsüm'un oğlu Hasan Çavuş'u birisini öldürdüğü gerekçesiyle hapsedmiş olduğudur. İbrahim Efendi, oğlunu hapsedmesi nedeniyle Ümmügülsüm'ün kendisine kin tuttuğunu belirterek intikam için ıskat-ı cenin şikâyetinde bulunduğunu beyan etmiştir. Bu ifade üzerine mahkeme sabit

⁷⁹ BOA, ZB, 345/113, 1 Temmuz 1322/14 Temmuz 1906.

⁸⁰ BOA, DH.MKT, 1576/85, 16 Rabiulahir 1310/7 Kasım 1892.

⁸¹ BOA, MVL, 903/66, 19 Safer 1276/17 Eylül 1859.

bir delilin olmadığı gerekçesiyle, Ümmügülsüm'ün yalan söylediği sonucuna varmıştır.⁸² İbrahim Efendi'nin maddi ve siyasi gücünün bu davada etkisi olup olmadığı konusunda kesin bir yargıya varmak mümkün değildir ancak ölen bir kadın ve ıskat edilen bir cenin mevcut iken olayın “iftira” denilerek kapatılması da ilginçtir. Saime'nin veremden mi yoksa ıskat-ı ceninden mi vefat ettiği karmaşası yaşanırken Saime'nin cesedinde gerekli incelemelerin yapıp yapılmadığı belli değildir.

Bir diğer vakada ise Darümuallimat Mektebi'nde öğrenci olan Şaziye adlı bir kadın, Şakir adlı bir şahıs ile evlilik dışı bir ilişki yaşamış, hamile kalmış ve kürtaj yaptırmıştır. Davada ıskat-ı cenin işlemini gerçekleştiren doktor için 1858 Ceza Kanunnamesi'nin 193. maddesi gereğince gereğinin yapılmasının altı çizilmiştir. Şaziye'nin ilişkide bulunduğu Şakir'e yönelik bir ceza ise belgede zikredilmemektedir.⁸³ Evlilik dışı ilişki ve bu ilişki sonucunda meydana gelen hamileliğin ıskat-ı cenin ile sonlandırılması Darümuallimat'da okuyan bir öğrenci için uygunsuz bulunduğu gerekçesiyle Şaziye'nin okuldan kaydı silinmiştir.⁸⁴

1904 tarihinde Çorlu'da görülen başka bir davada görüldüğü üzere kocası askerde olan Hamide, kayınbiraderi Hüseyin ile bir ilişki yaşamış ve bu ilişki sonucunda hamile kalmıştır. Daha sonradan ilaç içerek ıskat-ı cenin yapmış ve çocuğu yaşadıkları Kızılpınar köyündeki derenin kenarına bırakmıştır. Bu olay yapılan ihbar sonucunda ortaya çıkmış ve Hamide ile Hüseyin gayri meşru ilişki yaşamaları ve ıskat-ı cenin yapmaları nedeniyle tutuklanmışlardır.⁸⁵ İskat-ı cenin vakalarının ortaya çıkmasında ihbar önemli rol oynamıştır. Devletin pronatalist politikaları çerçevesinde aldığı tedbirler toplumun da bu tür ıskat-ı cenin olaylarına karşı daha dikkatli olmasına sebep olmuştur. Meşru sayılmayan birliktelik sonucunda ıskat-ı ceninin gerçekleşmesine yönelik ihbar olaylarının çoğunun kırsal kesimden olması da dikkat çekicidir. Kırsal kesimde yaşayan insanların kent hayatı ile kıyaslandığında birbirleriyle daha çok etkileşim halinde olmaları ve birbirlerini tanımaları bu tür ilişkilerin açığa çıkmasında etkili olmuştur.

7. İskat-ı Ceninin Günah Keçisi Ebeler ve Eczacılar

Ebeler, gizlice yapılan doğumlar ve ıskat-ı cenin vakalarından sorumlu tutulduklarından çocuk düşürme vakalarını engellemeye dönük tedbirler arasında ebelere yönelik düzenlemeler yer almaktadır. Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, özellikle Musevi ebelerin ıskat-ı cenin meselesinde öne çıktıklarını belirtmektedir.⁸⁶ 1827 tarihinde yaşanan bir ıskat-ı cenin olayında, “Kanlı ebe” olarak bilinen İlya, İlya'nın kızı Makvele ve Polise isimli üç Yahudi ebe, hamile kadınlara çocuklarını düşürmek için ilaç vermeleri nedeniyle Selanik'e sürgün edilmişlerdir.⁸⁷ Yine 1849 tarihinde bir ihbar neticesinde Esirciler Yiğitbaşı Latif Ağa'nın cariyesine düşük yaptıran Mezalto isimli Yahudi ebenin Selanik'e sürülmesine karar verilmiştir.⁸⁸ Sürgün cezasının ıskat-ı cenin ile uğraşan kişilere yönelik yaygın bir ceza olduğu görülmektedir. 1855 yılında ıskat-ı cenin yapan Limmili Dimitri'nin Aynaroz'daki Zoğnoz Manastırı'na, kızının ise Midilli'deki Lemyinos Manastırı'na sürülmesine karar verilmiştir.⁸⁹ Gayrimüslimlere verilen bir ceza olan manastırbend yani

⁸² BOA, MVL, 903/66, 19 Safer 1276/17 Eylül 1859.

⁸³ BOA, MF.MKT, 1216/76, 24 Şaban 1334/26 Haziran 1916.

⁸⁴ Cemil Öztürk, “Dârümuallimât,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8 (İstanbul 1997): 549-550.

⁸⁵ BOA, TFR.I.ED, 6/582, 17 Muharrem 1322/3 Nisan 1904.

⁸⁶ Balıkhane Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, haz. Ali Şükrü Çoruk (İstanbul: Kitabevi, 2001): 2.

⁸⁷ BOA, C.SH, 9/437, 12 Şaban 1242/11 Mart 1827.

⁸⁸ BOA, MVL, 193/60, 18 Ramazan 1265/7 Ağustos 1849; BOA, A.MKT.MVL, 19/64, 7 Zilkade 1265/24 Eylül 1849; BOA, A.AMD, 13/14, 29 Zilhicce 1265/15 Kasım 1849.

⁸⁹ BOA, A.MKT.UM, 242/19, 29 Şevval 1272/3 Temmuz 1856.

manastırlarda hapsolma cezası bu belgede geçmemiş olduğundan bunun klasik bir sürgün cezası olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁰

1904 yılında ıskat-ı cenin yaptığı tespit edilen Madam Mary Zibold'un sınır dışı edilme süreci ise Osmanlı Devleti'ni neredeyse diplomatik bir krizin eşğine getirmiştir. 20 Şubat 1896 tarihli bir gazete ilanından Madam Mary Zibold'un 1896 yılından beri kadın hastalıkları alanında hizmet verdiği anlaşılmaktadır.⁹¹ Mary Zibold, 24 Haziran 1900 tarihinde Hamidiye Etfal Hastanesi'ndeki başarıları nedeniyle şefkat nişanına layık görülmüştür.⁹² Hatta bu nişan yeterli olmayıp 2 Kasım 1900 tarihinde de kendisine yeni bir şefkat nişanı verilmiştir.⁹³ Fakat sadece dört yıl gibi kısa bir süre sonra II. Abdülhamid tarafından iki kez şefkat nişanı ile ödüllendiren bu kadının, 1904 yılında Beyoğlu'ndaki muayenehanesinde ruhsatsız bir şekilde doktorluk yaptığı⁹⁴ ve ıskat-ı cenin yapmakta olduğu ihbar olunmuştur. Bu nedenle Madam Mary Zibold'un "*icra-yı sanattan menedilmesine*" yani doktorluk mesleğine son verilip memleket dışına çıkartılmasına karar verilmiştir.⁹⁵ Rusyalı olduğu düşünülen Zibold aslında Almanya vatandaşıdır. Anlaşılan ilk zamanlarda milliyeti konusunda bir karışıklık olmuştur. Daha sonraki belgelerde kendisinden Alman diye bahsedildiği görülmektedir. Almanya elçiliği Zibold'un memleket dışına çıkabilmesi için gerekli olan masrafin Osmanlı Devleti'nin hazinesinden verilmesini istemiş ve üç yüz lira talep etmiştir.⁹⁶ Osmanlı'nın söz konusu üç yüz lirayı elçiliğe vermesine rağmen hala Zibold'un ülkede olduğundan şikayetçi olduğu görülmektedir. Almanya elçiliği bu üç yüz liraya ek olarak beş yüz lira daha talep etmiştir.⁹⁷ Beş yüz liranın da verilmesine rağmen toplamda sekiz yüz lira alan elçiliğin hala Zibold'u sınır dışı etmediği anlaşılmaktadır. Zibold'un sınır dışı edilmesine yönelik son belge 5 Ocak 1905 tarihine aittir.⁹⁸

Madam Mari Zibold'un kürtaj yaptığı bilinmesine rağmen kendisine bir ceza verilememesinin nedenini Zibold'un politik gücü ile ilgili olabilir. Kenan Olgun'a göre Zibold, Rus vatandaşı olmasına rağmen sınır dışı edilme emri sonrasında Alman vatandaşlığına geçmiştir. Madam Mari Zibold olayı, devletin yabancı ülkelerin vatandaşı olan kişilere ıskat-ı cenin politikalarını uygulama

⁹⁰ Manastırbend cezası verilen suçların belgelerinde "*muhkem habs*" ifadesi geçmektedir. Dimitri ve kızına ait olan dava kaydında ise böyle bir ifade yer almamıştır. Sadece "*nefy ve tagrib*" ifadesi ile sürgün cezasına çarptırıldıkları anlaşılmaktadır. Suha Oğuz Baytimur, "Osmanlı Devleti'nde Manastırbend Cezası ve Uygulamaları (1789-1839)," *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 9(24) (2022): 423.

⁹¹ "*Doktor Madam Mary Zibold, tabib, cerrah, kabile, mahsusen kadın hastalığı için her gün öğleden iki saat sonradan dört saat sonraya kadar Beyoğlu Kançılar Sokağı'nda Rusya konsoloshanesinin arkasında vâki sekiz numaralı hanesinde müracaat eden hastalarını muayene eder.*" *Hanımlara Mahsus Gazete*, (8 Şubat 1311/20 Şubat 1896): 50.

⁹² BOA, İ.TAL, 215/13, 25 Safer 1318/24 Haziran 1900. Madam Mary Zibold için ayrıca bkz. Yavuz Selim Karakışla, *Eski Hayatlar Eski Hatıralar: Osmanlı İmparatorluğu'nda Belgelerle Gündelik Hayat (1760- 1923)* (İstanbul: Doğan Kitap, 2015): 133-144.

⁹³ BOA, İ.TAL, 230/28, 9 Recep 1318/2 Kasım 1900.

⁹⁴ Ruhsatsız bir şekilde doktorluk yaptığı 24 Aralık 1904 tarihine ait belgeden anlaşılmaktadır. BOA, ZB, 337/59, 1 Kanun-ı Evvel 1320/14 Aralık 1904.

⁹⁵ BOA, İ.HUS, 121/52, 14 Recep 1322/24 Eylül 1904.

⁹⁶ BOA, Y.A.HUS, 481/76, 17 Ramazan 1322/25 Kasım 1904.

⁹⁷ BOA, BEO, 2468/185093, 16 Şevval 1322/24 Aralık 1904.

⁹⁸ "*Paralar verilmiş, cuma günü hareket etmek üzere eşyasını toplamakta bulunmuş olduğuna dair cevap verildiyse de behemehal yarın hareketi kendisine tebligat ita edildiği hakkında tezkire.*" BOA, İ.HUS, 124/100, 28 Şevval 1322/5 Ocak 1905.

konusunda noksanlığını göstermektedir.⁹⁹ II. Abdülhamid'in 5 Ocak 1905 tarihli iradesinde Zibold'un politika ile uğraştığının altı çizilmiştir.¹⁰⁰

16 Ağustos 1919 tarihli bir belgede ise Ayşe adındaki kadına kürtaj yaparak vefatına neden olan Doktor Nikelesko adlı şahıs hakkında Fransa'nın Hariciye Nezareti'ne göndermiş olduğu yazının tercümesi yer almaktadır.¹⁰¹ Fransa vatandaşı olan Doktor Nikelesko'ya ıskat-ı cenin yapması nedeniyle soruşturma açılmış ve yargılanmıştır. Fakat Fransa, yabancı uyruklu birisi ile Osmanlı vatandaşı olan birisi arasında böyle bir davanın sorun teşkil edeceğini belirterek Nikelesko'nun iadesini istemiştir.

1864 yılında Belgrad'da bulunan birinci asker taburunda eczacı olarak görev yapan Sakratis'e Sırp İstano adında bir kadına ilaç vererek ıskat-ı cenin yaptığı gerekçesiyle soruşturma açılmış ve bu meseleyi araştırmak için bir komisyon kurulmuştur. Gebeliği sonlanan kadın hamile olduğunu ve kullandığı ilaçlar nedeniyle ıskat-ı cenin gerçekleştiğini iddia etmiş, Sakratis ise sorgusunda kadının hamile olduğunu bilmediğini ifade etmiştir. Sakratis on bir senedir eczacılık yapan ve beş seneden beri Belgrad'da görev yapan bir eczacıdır. Bir gün frengi hastası olan bir kürkçüye tedavisi için ilaç vermiştir. Birkaç ay sonra ise Dimitri adında başka bir kürkçü, Sakratis'i İstano adında hasta bir kadının yanına götürmüştür. Sakratis'in sorgusunda belirttiği üzere bu kadın 35 yaşlarında olup iki aydır adetini görmemiştir. Bunun üzerine eczacı, kadına adetini söktürmesi için hap ve papatya vermiştir. Bu ilaçlara karşılık olarak Kürkçü Dimitri eczacıya altı altın vermiştir. Sakratis muayeneye gittiğinde hasta kadını, sağlıklı ve kuvvetli gördüğünü söylemiş hatta yanaklarının kırmızı olduğunu belirtmiştir.¹⁰² Belgeye göre İstano, Laziko Pirotn adlı kişiden gayri meşru bir ilişki sonucunda hamile kaldığı anlaşılmıştır. Sakratis'e, ıskat-ı cenin yaptığına yönelik delil yetersizliğinden dolayı herhangi bir ceza verilmemiştir. Sakratis ıskat-ı ceninin ispatlanamamasından dolayı bu davadan beraat etmiş fakat bir eczacı olarak kendi kendine teşhis koyup tedavi etmeye kalkışması nedeniyle ceza almıştır. Kadının ıskat-ı cenin gerçekleştiğine yönelik ifadesi yeterli delil olarak görülmemiştir. Ayrıca Sakratis'in kadının hamile olduğunu bilmediği kabul edilip kasıtlı bir ıskat-ı cenin eylemi gerçekleştirilmemiş olması davanın sonucunu etkilemiş olabilir.

8. Toplumsal Yargı: Osmanlı Süreli Yayınlarında ve Edebi Eserlerinde İskat-ı Cenin

Osmanlı İmparatorluğu'nda, süreli yayınlar, toplumsal bir forum işlevi görmüşlerdir. Bu mecrada ıskat-ı cenin meselesi sadece nüfus politikaları açısından değil hukuki, dini, ahlaki ve ekonomik başta olmak üzere çok katmanlı olarak tartışılmıştır. Örneğin, hukuk alanında yayın yapan dergiler, ıskat-ı ceninin suç olarak kabul edilmesini ve bu konuda verilen cezaları tartışırken, tıp alanında bilgilendirme amaçlı yapılan yayınlar, çocuk düşürmenin kadın sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini incelemiştir. İskat-ı cenine dair tartışmalarda toplumsal cinsiyet, aile, annelik, kadınlık, vatandaşlık, nüfus, fuhuş, zina, sağlık, hijyen, keyfe düşkünlük, tembellik gibi pek çok tema öne çıkmıştır. Bu yayınlarda ayrıca ıskat-ı cenine dair devletin pronatalist politikalar çerçevesinde geliştirdiği söylemler tekrar edilmiştir.

Kırımlızade Aziz İdris, 1866 yılında *Mecmua-ı Fünun* dergisinde “İskat-ı Cenin” başlıklı yazısında ıskat-ı cenine başvuran kadınların gerekçelerine yer vermiş, çocuk düşürmenin ancak tıbbi

⁹⁹ Olgun, a.g.e., 1346.

¹⁰⁰ II. Abdülhamid'in konuyla ilgili iradesi için bkz. BOA, İ.HUS, 124/100, 28 Şevval 1322/5 Ocak 1905.

¹⁰¹ BOA, HR.TO, 609/109, 19 Zilkade 1337/16 Ağustos 1919.

¹⁰² BOA, A.MKT.MHM, 300/48, 8 Zilhicce 1280/15 Mayıs 1864.

bir zorunluluk halinde kabul edilebileceğini aksi halde çocuk düşürmenin kişinin kendisine ve topluma karşı işlenmiş bir suç olduğunu ifade etmiştir.¹⁰³ Kırımlızade'ye göre zengin kadınlar, çocuk doğurma ve yetiştirme isteği olmadığı için ıskat-ı cenine başvurmakta ya da doğum kontrol yöntemlerini tercih ederek çocuk sayısını sınırlamaktadırlar. Fakir kadınlar ise ekonomik sebeplerden dolayı çocuk düşürme yöntemine yönelmektedirler.¹⁰⁴ Kırımlızade Aziz, ıskat-ı cenin için başvuru yöntemlerinin kadının hayatını tehlikeye attığını ve ıskat-ı cenin işlemi sonrası gerçekleşebilecek komplikasyonlar nedeniyle kadının sakat kalma ihtimalinin bulunduğunu iddia etmektedir.¹⁰⁵

Basiretçi Ali Efendi 1 Kasım 1873 tarihli yazısında bir doktor ve bir ebe tarafından gerçekleştirilen iki çocuk düşürme vakasından bahsetmekte, vakaların kanıtlanmasına rağmen davanın sonuçsuz kaldığını, bu tür suçların gazetelerde ilan edilmesi gerektiğini savunmaktadır.¹⁰⁶ Bahsettiği ilk ıskat-ı cenin olayında Doktor Rıfat, bir kadına ilaç vererek çocuğunun düşmesine neden olmuştur. İkinci olayda ise bir ebe ıskat-ı cenin gerçekleştirmiştir. Failerin ceza alıp almadığına dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamış olması Basiretçi Ali Efendi tarafından eleştirilmiştir. ıskat-ı cenin vakalarının gazetede yayınlanıp takip edilmesi toplumda çocuk düşürme meselesine dair farkındalık yaratmayı amaçlamıştır.

Namık Kemal 10 Aralık 1873 tarihli "ıskat-ı Cenin" başlıklı yazısında en yırtıcı hayvanların bile yavrularına sahip çıktığı annelik içgüdüsünün bir kadının çocuğunu düşürmesine nasıl izin verdiğini sorgulamıştır. "*Kurban kesilirken görmeğe yüreği dayanmayan valideler şurasını layıkıyla bilmelidir ki çocuk düşürmek dünyada katilliğin en şeni'dir.*"¹⁰⁷ ifadesiyle ıskat-ı ceninin cinayetle aynı olduğunun altını çizmiştir. Namık Kemal'in ıskat-ı cenine yönelik sert eleştirileri, onun aileyi toplumun en temel yapı taşı olarak görmesinden ve aile kurumunun güçlendirilmesi vurgusundan kaynaklanmaktadır.¹⁰⁸

Kadın dergisi olarak yayın yapan *Ayine* dergisinin 12 Aralık 1875 tarihli sayısında "ıskat-ı Cenin yani Çocuk Düşürmek" başlıklı yazısında da kadınların kendi zevk ve sefaları için çocuklarını düşürmeyi tercih ettiği ifade edilerek ıskat-ı cenin vakalarından doğrudan kadın sorumlu tutulmakta ve ıskat-ı cenine başvuran kadınların güvenilir olmadığı iddia edilmektedir.¹⁰⁹ ıskat-ı cenin ile ilgili toplumsal ve ekonomik birçok etkene ya da bağlama yer verilmeksizin ıskat-ı ceninin kadının keyfi tercihi olarak ele alınması ilginçtir. Yazıya göre cenini düşürmek gelecekte topluma fayda sağlaması muhtemel bir kişiden toplumu mahrum etmek anlamına gelmektedir. Yazı, kadınların ıskat-ı cenin sırasında hayatlarını kaybettiğini belirterek onları vazgeçirmeye çalışmaktadır.¹¹⁰

Hanımlara Mahsus Gazete'de de nüfusun çokluğu meselesinin her devletin geleceği için büyük bir öneme sahip olduğu vurgulanarak çocuğunu düşüren kadınlara ve buna aracılık edenlere yönelik eleştiriler yer almaktadır.¹¹¹ ıskat-ı ceninin zararlarına dair derginin üç iddiası vardır. Öncelikle,

¹⁰³ Kırımlızade Aziz İdris Bey, "ıskat-ı Cenin," *Mecmûa-i Fünûn* 41 (Aralık 1866): 189-192.

¹⁰⁴ a.g.e., 189.

¹⁰⁵ Dergide ıskat-ı cenine sebep olan zehirli otlara örnek olarak sedef, kara ardıç, delice verilmiştir. a.g.e., 190.

¹⁰⁶ Basiretçi Ali Efendi, "Şehir Mektubu, 52," *Basiret* 1070 (10 Ramazan 1290/1 Kasım 1873): 1-2.

¹⁰⁷ Namık Kemal, "ıskat-ı Cenin," *Hadika* 15 (28 Teşrin-i Sani 1289/10 Aralık 1873): 1-2.

¹⁰⁸ Hüseyin Doğramacıoğlu, "Namık Kemal'in *İbret* Gazetesinde Sıraladığı Sosyal Tenkitler ve Çözüm Önerileri," *Turkish Studies* 6(1) (2011): 1002-1003.

¹⁰⁹ *Ayine* 5 (13 Zilkade 1292/12 Aralık 1875): 1-2.

¹¹⁰ a.g.e., 1-2.

¹¹¹ *Hanımlara Mahsus Gazete* 56 (25 Zilhicce 1317/26 Nisan 1900): 3.

ıskat-ı cenin, cenin ve kadının ölümüne yol açması sebebiyle nüfusun azalmasına neden olmaktadır. İkinci olarak, savunmasız bir varlık olan ceninin hayatına son verilmesi gaddarlıktır. Son olarak, ıskat-ı cenin yapan kadınlarda en vahşi hayvanlarda dahi bulunan şefkat duygusu bulunmamaktadır.

19 Ağustos 1890 tarihli *Sabah* gazetesinde yer alan bir yazıda ıskat-ı cenin yaptıran kadınlara yönelik uyarılar dikkat çekmektedir. Bu yazıda cenin düşürme pratiğinin, çocuk katlinden daha tehlikeli olduğu savunulmuştur. Kürtaj yaptıran kadınların yüzde altmış oranında hayatlarını kaybettikleri ve kaybetmeseler bile sakat kaldıkları belirtilmiştir. Özellikle rahimlerinde gerçekleşen sakatlıklar nedeniyle bir daha çocuk doğuramayacak olan kadınların topluma karşı da bir suç işlediği ifade edilmiştir. Bu nedenle, cenin düşürmenin sadece çocuk katlini değil, aynı zamanda diğer olumsuz sonuçları da beraberinde getirdiği vurgulanmıştır.¹¹² Bazıları, ceninin küçük olması nedeniyle bir cinayet olarak nitelendirilemeyeceğini ve bu nedenle ıskat-ı cenin yapmanın kabul edilebilir olduğunu savunsa da gazete bu konuya dair verdiği örnekte altı aylık bir cenin ve altmış yaşındaki bir yetişkinin hayatını karşılaştırmış ve ceninin hayatının daha değerli olduğuna karar vermiştir. Yaşlı bir yetişkin, vatanına hizmet etmiş, evlatlar yetiştirmiş, toplumun menfaatine dair üstüne düşen görevleri yapmıştır. Ancak cenin için böyle bir durum söz konusu değildir. Bu nedenle ıskat-ı ceninin, cinayetten farksız hatta daha ağır olduğu vurgulanmıştır.

Devlet ve toplumun ıskat-ı cenine yönelik tutumlarının belirlenmesinde etkili olan diğer konu ise kadınların ıskat-ı cenin yapması sonucu çeşitli hastalıklara yakalanarak ölmeleridir. *Vakayi-i Tıbbiye*'nin tıbbi verilerine başvuran Ahmed Ziya, 116 ıskat-ı cenin vakasında 60'ının kadınların ölümü ile sonuçlandığını bildirmiştir.¹¹³ Ahmed Ziya, ayrıca gayri meşru ilişki içerisinde bulunan kadınların ilişkilerini saklama amacıyla çocuklarını düşürdüklerinden bahsetmiştir. Evlilik, fuhuş, çocuk düşürme, boşanma gibi sosyal meseleleri ele aldığı *İzdivaç ve Şerâit-i Sihhiyesi* isimli kitabında Doktor Nusret Fuad, hem ceninin kendi hukuki haklarının olması hem de annenin hayatının riske girmesi nedenleriyle herhangi bir sağlık sorunu ya da darbe nedeniyle gerçekleşmeyip hamile kadının rızasıyla gerçekleşen ıskat-ı cenini cinayet olarak tarif etmektedir.¹¹⁴

Ceride-i İlmiye dergisinde de keyfi olarak gerçekleştirilen ıskat-ı cenin cinayet ile eşdeğer tutulmaktadır. “Çocuk düşürmek şeriat-ı mutahhara nazarından cinayettir. Bu cinayeti istihfâf etmek, hiç günahı olmayan bir masumu kendi eliyle boğmak şefkatli bir valideye asla yakışmaz. Allah’dan korkan bir aile reisi için de refika-ı hayatının böyle bir hareketine rıza göstermek kabil-i afv olamaz.”¹¹⁵ Bununla birlikte Ceza Kanunnamesi’nde ıskat-ı cenine yönelik olan 192. ve 193. maddelerde ıskat-ı cenin esnasında kadının vefat etmesi üzerine hangi cezanın öngörüleceğine dair bir bilgi yer almamıştır. *Hukuk Mecmuası*’nın 1891 yılında yayınlanan 9. sayısında, bir okuyucu “bir kişinin ıskat-ı cenin için hamile kadına vermiş olduğu ilaç nedeniyle kadının ölümüne sebep olması durumunda, 1858 Ceza Kanunnamesi’nde hangi cezanın uygulanacağını” sormuştur.¹¹⁶ 11. sayıda hukukla ilgilenen bir yetkili olarak soruyu cevaplayan kişi hamile bir kadına zehirli bir ilaç vererek ceninin ölmesine neden olmaya çalışırken kadının ölümüne sebebiyet veren kişiye, 1858

¹¹² *Sabah* (3 Muharrem 1308/19 Ağustos 1890): 2-3.

¹¹³ Ahmed Ziya, “İskat-ı Cenin,” *İlm-i Hukuk ve Mukayese-i Kavanin Mecmuası* 5 (31 Temmuz 1325/13 Ağustos 1909): 353.

¹¹⁴ Nusred Fuad, *İzdivaç ve Şerâit-i Sihhiyesi* (İstanbul: İkbâl Kitabhanesi, 1329/1913–14), 85.

¹¹⁵ “İskat-ı Cenin Hakkında Beyanname,” *Ceride-i İlmiye* 50 (Safer 1338/ Ekim-Kasım 1919): 1596-1597.

¹¹⁶ “Bir kimse bir cenini ıskat etmek üzere validesine vermiş olduğu zehirden müteessiren vefat eyledikde fâil yani zehri verenin bu babdaki mücazâtı hangi madde-i kanuniyyeye tatbik olunmasının icap edeceğinin buyurulmasını talep ederim.” “Aynen Varid Olan Bir Sual,” *Hukuk* 9 (2 Şaban 1308/13 Mart 1891): 151.

Ceza Kanunnamesi'nin 184. maddesi uyarınca idam cezası verilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁷ 184. madde, plansız bir şekilde bir kişinin ölümüne neden olan kişiye 15 yıl kürek cezası verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Eğer kişi kasıtlı ve planlı olarak cinayet işlerse idam cezası verilmektedir. Sorunun cevabını veren hukukçuya göre cenin düşürmek için hamile bir kadma ilaç verilirse ve kadın ilaç sonucu ölürse, kişi kasten öldürme suçundan dolayı idam cezasına çarptırılmalıdır.

Ömer Nasuhi de 14 Şubat 1924'te muhafazakâr yayın organı *Sebilürreşad* dergisinde yayımlanan "Sakt ve İskat-ı Cenin Faciaları" başlıklı yazısında, ıskat-ı cenini fihhi, ahlaki, ictimai ve sıhhi boyutlarıyla ele almaktadır.¹¹⁸ Ömer Nasuhi'ye göre ıskat-ı ceninin temelde üç nedeni vardır: ekonomik kaygılar, meşru olmayan ilişkiler ve bazı kadınların eğlenmeye olan düşkünlüğü. Nasuhi, dünyaya gelecek olan çocuğun rızkının Allah tarafından sağlanacağını ifade ederek fakirlik gibi nedenlerle hamile kadının gebeliğini sonlandırmasını eleştirmektedir. Nasuhi'ye göre ıskat-ı ceninin artmasında gayri meşru ilişkilerin etkisi büyüktür. Bu tür bir ilişki sonucunda hamile kalan kadınlar, ifşa olma korkusuyla ıskat-ı cenine başvurmuşlardır. Fuhşu meslek haline getiren kadınlar ise hareketlerinin kısıtlanmaması için ıskat-ı cenine başvurmaktadırlar. Nasuhi, öneri olarak ise gayri meşru ilişkiler sonucunda dünyaya gelen çocukların bakımını üstlenmek için devletin bir girişimde bulunabileceğini ifade etmiştir. Ona göre bu tür sosyal önlemler almayan devletlerde çocuk düşürme oranları yüksektir. Ömer Nasuhi, ıskat-ı ceninin üçüncü nedeni olarak bazı kadınların anne olma konusundaki isteksizliklerini zikretmektedir. Onun ifadesiyle bazı kadınlar "Bütün günü sinemalarda, tiyatrolarda ve diğer boş zaman aktivitelerinde geçirmek için anne olmaktan kaçınırlar."¹¹⁹ İskat-ı ceninin cezalandırılması gereken bir suç olduğunu vurgulayan Ömer Nasuhi, 1858 Ceza Kanunnamesi'ne atıf yapmaksızın konuyu tamamen İslam hukuku çerçevesinde değerlendirmiş, ıskat-ı cenin için fetvalarda tanımlanan cezaları esas almıştır.

Osmanlı Devleti'nin nüfus politikaları kapsamında ıskat-ı cenine dair yayımlar yalnızca ulusal düzeyde kalmamış, farklı ülkelerdeki çocuk düşürme vakalarının da haberleri yapılmıştır. 15 Ağustos 1914 tarihli *Afiyet* dergisinde artan çocuk düşürme vakalarına dair yazıda Almanya'da yılda dört yüz bin çocuk düşürme vakasına rastlandığı belirtilmiştir.¹²⁰ Osmanlı Devleti'nin diğer ülkelerdeki nüfus politikalarını takip ettiğine dair diğer bir örnek ise *Sebilürreşad*'ın 16 Ekim 1919 tarihli sayısında yayımlanan yazıdır. Yazıda Fransa'da "Tezyid-i Nüfus Kongresi"nin gerçekleştirildiği belirtilmiş ve bu kongrede dini ve milli bir görev olarak çoğalmanın önemini vurgulandığı, hükümetin ıskat-ı cenin ve fuhuş ile mücadele ettiği ifade edilmiştir.¹²¹

Dönemin hikâye, roman ve tiyatro metinlerinde de ıskat-ı cenin toplumsal bir mesele olarak ele alınmaktadır. Ahmet Rasim'in *Servet-i Fünun* dergisinde yayımlanan hikâyesi kadınlara nasihat mahiyetindedir. Düşük yapan kadın yaşadığı acılar nedeniyle büyük bir pişmanlık içindedir ve dünyaya getirmiş olduğu takdirde çocuğunun nasıl biri olacağına dair hayaller kurmaktadır.¹²² Halit Ziya Uşaklıgil 1886-1887 yıllarında yazdığı *Sefile* ve Ahmed Rasim 1891 yılında kaleme aldığı *Meyl-i Dil* romanlarında gayri meşru ilişkiler ve fuhuş sonucu hamile kalan ve kürtaja başvuran

¹¹⁷ "Dokuzuncu Nüshadaki 'İskat-ı Cenin' Sualinin Cevabı," *Hukuk* 11 (4 Şevval 1308/13 Mayıs 1891): 180.

¹¹⁸ Ömer Nasuhi, "Sakt ve İskat-ı Cenin Faciaları," *Sebilürreşad* 588 (8 Recep 1342/14 Şubat 1924): 242-245.

¹¹⁹ a.g.e., 244.

¹²⁰ *Afiyet* 37 (23 Ramazan 1332/15 Ağustos 1914): 5.

¹²¹ *Sebilürreşad* 444 (21 Muharrem 1338/16 Ekim 1919): 20-21.

¹²² Ahmet Rasim, "Cenin," *Servet-i Fünun* 1(11) (1297/1879-1880): 125.

kadınların trajik sona giden hikayelerini anlatmaktadır.¹²³ Her iki kadının da ıskat-ı cenin sırasında çektikleri acılar ve trajik ölümleri detaylı bir şekilde tasvir edilmiş, bu yola başvurmayı düşünen kadınlara adeta ibret olması istenmiştir. Hasan Bedreddin'in 1874 yılında kaleme aldığı *Iskat-ı Cenin: Facia* isimli tiyatro oyununda ise yine ıskat-ı cenine başvuran kadın bunun bedelini hayatıyla ödemektedir.¹²⁴ Afife'ye âşık olan Şevki, Hilmi ile evli olan Afife'nin çocuğunu düşürmesini istemektedir. Şevki, Afife'nin doktoruna Afife'nin sağlık durumu iyi olmadığı için bu çocuğu doğuramayacağını söylemesini ister ve doktorun yönlendirmesiyle Hilmi eşinin zarar görmemesi için Afife'yi ıskat-ı cenine zorlar. Masum gözükken şartlar altında da gerçekleşse hikâye Afife'nin ıskat-ı cenin nedeniyle ölümü ile sonuçlanır.

Sonuç

19. yüzyıl öncesinde ıskat-ı cenin İslam hukuku çerçevesinde ele alınan bir konudur ve şikâyet olmadığı takdirde özel alana ait ailevi bir mesele olarak görülmektedir. Modernleşme ve reform süreçleriyle birlikte ıskat-ı cenin üzerinde politika üreten devletin müdahil olduğu bir kamu meselesine dönüşmüştür. Nüfusun artmasını teşvik eden pronatalist politikalar bağlamında özellikle Müslüman nüfusun azaldığı yönündeki söylem çerçevesinde ıskat-ı cenin kontrol altına alınmaya çalışılmış ve 1838 yılında Meclis-i Umur-ı Nafia, Dar-ı Şura-yı Bab-ı Ali ve Meclis-i Vala tarafından yayımlanan raporlar sonrasında 1858 yılında Ceza Kanunnamesi ile ıskat-ı cenin suç sayılmıştır.

Iskat-ı cenin politikalarında dönüm noktası olan 1838 tarihli raporlarda kadınları çocuk düşürmeye sevk eden nedenlerin belirlenip bu nedenlere yönelik önlemlerin alınmasına ve ıskat-ı cenin yapan ebe, doktor ve eczacının cezalandırılması gerektiğine vurgu yapılmış ve devletin daha öncesinde uygulamış olduğu düşüğe neden olan ilaç ve ot satışının yasaklama girişiminin yetersiz kaldığı dile getirilmiştir. Devletin ıskat-ı cenini denetim altına alma girişimlerine rağmen 1858 yılına kadar olan süreçte, 1840 ve 1851 tarihli ceza kanunnamelerinde ıskat-ı cenine yönelik maddelerin yer almaması dikkat çekmiştir. 1858 Ceza Kanunnamesi'nin 192. ve 193. maddeleri ıskat-ı cenin ile uğraşan kişilere birtakım cezalar getirmiştir. Bu cezalar hapis, kürek ve diyet cezaları olup uygulayan kişinin konumuna ve eylemin kasıtlı olup olmamasına göre değişiklik göstermiştir. Iskat-ı cenine başvuran kadın ise kocasının rızası olduğu takdirde daha sonra yine doğurma potansiyeli bulunduğu için cezalandırılmamaktadır. Devlet hem ıskat-ı cenin uygulayanlara yönelik cezalar belirlemiş hem de bu eylemin gerçekleşmesine neden olan etkenleri tespit ederek bu alanlarda iyileştirmeler yapmaya çalışmıştır. Bununla birlikte başta 1858 Ceza Kanunnamesi'nin ilgili maddeleri olmak üzere devletin ıskat-ı cenin politikaları bazıları tarafından yetersiz bulunmuştur. Eylemleri ile ıskat-ı cenine neden olan kişiler cezalandırılırken ıskat-ı cenine keyfi olarak başvuran kadınların cezalandırılmaması, cinayete verilen ceza ile kıyaslandığında ıskat-ı cenin için verilen cezaların yetersizliği, davaların sonuçlanmaması, cezaların uygulanmaması, ıskat-ı cenine sevk eden nedenlere yönelik sosyal politikalar üretilmemesi öne çıkan eleştiriler arasındadır.

Meclis-i Vala kayıtlarında ıskat-ı cenin vakaları incelendiğinde aile içi şiddet, akrabalık ve komşuluk ilişkileri, gayrimeşru ilişkiler, cinayet, boşanma gibi konuların öne çıktığı görülmektedir. Iskat-ı cenin vakalarının mahkemeye yansımaya vesilesi tarafların şikâyetine ilave olarak 1838 tarihli

¹²³ Ahmet Rasim, *Meyl-i Dil* (İstanbul: Matbaa-ı Ebuzyyya, 1891). Halit Ziya Uşaklıgil, *Sefile*, ed. Ömer Faruk Huyugüzel (İstanbul: Özgür Yayınları, 2006).

¹²⁴ Hasan Bedreddin, *Iskat-ı Cenin: Facia* (İstanbul 1290).

raporların da vurguladığı üzere ihbara dayanmaktadır. Mahkemeye yansıyan davaların ise en önemli meselesi ıskat-1 ceninin gerçekleştiğini ispat etmektir. Şer'î mahkemelerden farklı olarak çoğu durumda tarafların yeminleri yeterli görülmemiş iddialarını ispat etmeleri istenmiştir. Birçok davada kadınlar düşürdüklerini iddia ettiklerini et parçasını mahkemede delil olarak sunmuşlar ve doktorların görüşüne başvurulmuştur. Yine de birçok ıskat-1 cenin davasının delil yetersizliği gerekçesiyle sonuçlanmadığı görülmektedir.

Meclis-i Vala kayıtlarına yansıyan davalarda ıskat-1 cenin dolayısıyla cezalandırılanların çoğunun gayrimüslim doktor, eczacı ve ebeler olması dikkat çekmektedir. Bu mesleklerin daha çok gayrimüslimler tarafından mı icra edildiği, ıskat-1 cenini daha çok gayrimüslimlerin mi uyguladığı ya da devletin daha çok gayrimüslimleri mi denetlediği sorusu daha kapsamlı bir araştırma ile cevaplanabilir. Bununla birlikte ebe Madam Mary Zibold gibi başka ülkenin vatandaşı olan gayrimüslimlere uluslararası bir kriz potansiyeli taşıdığından kürtaj dolayısıyla cezai yaptırım uygulamak mümkün olmamıştır.

ıskat-1 cenin üzerine yapılan devlet propagandası toplumsal duyarlılığa da neden olmuş gözükmektedir. Süreli yayınlarda ve edebi eserlerde ıskat-1 cenin hem kişiye hem de devlete karşı işlenmiş bir suç olarak görülmüştür. Doğacak çocuğun sadece anne ve babasına ait olmadığı devletin ve ait olduğu milletin de çocuk üzerine hak ve söz sahibi olduğu görüşü kabul görmüştür ve ıskat-1 cenin kamu meselesi olarak tartışılmıştır. Süreli yayınlarda yayımlanan makalelerin kadınları ıskat-1 cenin eyleminden vazgeçirmeye yönelik bir misyon üstlendiği açıkça görülmektedir. Bu metinlerde dini referanslara başvurularak ıskat-1 ceninin sadece bu dünyada cezalandırılan değil öbür dünyada da cezalandırılacak olan bir eylem olduğu vurgulanmış, annelik ve şefkat temaları öne çıkarılmış ve ıskat-1 cenine başvuranlar arasında ölüm oranının yüksek olduğu verilerle açıklanmıştır. ıskat-1 cenin yapan kadınlar arasında ölüm oranının yüksek olduğu vurgusu sadece bir tehdit değil, mahkeme kayıtlarına da yansıdığı üzere bir gerçektir. ıskat-1 cenin vakalarının mahkeme kayıtlarına yansıma gerekçelerinden biri de süreç sırasında ya da sonrasında ıskat-1 cenine başvuran kadının vefatıdır. Her şeyin yolunda gittiği ıskat-1 cenin vakalarının eğer ihbara neden olacak bir durum da söz konusu değilse mahkemeye yansımadağı düşünülebilir. Dönemin edebi eserlerinde de ıskat-1 cenin hem aileye hem de topluma zarar veren bir uygulama olarak ele alınmıştır. *Meyl-i Dil* ve *Sefile* romanları ve *ıskat-1 Cenin: Facia* isimli tiyatro oyunu ıskat-1 cenine yönelik toplumun genel algısını yansıtmaktadır. Çocuk düşürmenin kişiyi sakat bıraktığı hatta öldürdüğü iddiası bu eserlerde de desteklenmiştir. Üç eserde de ıskat-1 cenin yapan kadın ölmüştür.

ıskat-1 cenine yönelik yasal düzenlemeler, mahkeme kayıtları ve süreli yayınlarda ıskat-1 cenin meselesinin yasaklanması konusunda benzer görüşleri ortaya koymuştur. Mahkemeler yasal düzenlemelerin uygulama alanları olurken, toplumsal yargıyı yansıtan süreli yayınlarda ve edebi eserler resmi söylemin vurgulanıp pekiştirildiği, zaman zaman da eleştirildiği mecralarda olmuştur.

Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA]

- BOA, A.AMD, 13/14.
BOA, A.DVN.MKL, 74/31.
BOA, A.DVN.NMH, 2/15.
BOA, A.M, 18/80.
BOA, A.MKT.MHM, 300/48.
BOA, A.MKT.MVL, 19/64.
BOA, A.MKT.UM, 242/19.
BOA, BEO, 67/5018; 17/1221; 2468/185093.
BOA, C.SH, 9/437.
BOA, DH.MKT, 1984/68; 30/15; 1576/85.
BOA, HR.TO, 432/26; 432/432; 609/109.
BOA, İ.DH, 1214/95051.
BOA, İ.DH.MKT, 1071/16.
BOA, İ.HUS, 121/52; 124/100.
BOA, İ.TAL, 215/13; 230/28.
BOA, MF.MKT, 1216/76.
BOA, MVL, 617/91; 745/74; 903/66; 193/60.
BOA, TFR.IED, 6/582.
BOA, Y.A.HUS, 481/76.
BOA, Y.A.RES, 65/17.
BOA, ZB, 337/59; 345/113.

Sürelî Yayınlar

- Afiyet* 37 (23 Ramazan 1332/15 Ağustos 1914).
Basiret 1070 (10 Ramazan 1290/1 Kasım 1873).
Ceride-i İlmiye 7(50) (1338/1919).
Dolap 9 (1 Muharrem 1290/1 Mart 1873).
Hadika 15 (28 Teşrin-i Sani 1289/10 Aralık 1873).
Hanımlara Mahsus Gazete 50 (8 Şubat 1311/20 Şubat 1896).
Hanımlara Mahsus Gazete 56 (25 Zilhicce 1317/26 Nisan 1900).
Hukuk 9 (2 Şaban 1308/13 Mart 1891).

Hukuk 11 (4 Şevval 1308/13 Mayıs 1891).

İlm-i Hukuk ve Mukayese-i Kavanin Mecmuası 5 (31 Temmuz 1325/13 Ağustos 1909).

Mecmûa-i Fünûn 41 (Aralık 1866).

Sabah 1349 (3 Muharrem 1308/19 Ağustos 1890).

Sebilürreşad 444 (21 Muharrem 1338/16 Ekim 1919).

Sebilürreşad 588 (8 Recep 1342/14 Şubat 1924).

Servet-i Fünûn 1(11) (1297).

Takvim-i Vekayi 173 (28 Şaban 1254/16 Kasım 1838).

Araştırma Eserleri ve İncelemeler

Ahmet Rasim. *Meyl-i Dil*. İstanbul: Matbaa-ı Ebuziyya, 1891.

Akgündüz, Ahmet. *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1986.

Ali Seydi. *Kızlara Mahsus Terbiye-i Ahlakiye ve Medeniye*. İstanbul Artin Asaduryan Matbaası, 1912.

Allen, Ann Taylor. *Feminism and Motherhood in Western Europe, 1890-1970: The Maternal Dilemma*. Gordonsville: Palgrave Macmillan, 2005.

Altınay, Ayşe Gül. *Vatan, Millet, Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

Atay, Hazal. "Kürtaj Yasasının Arkeolojisi: Türkiye'de Kürtaj Düzenlemeleri, Edimleri, Kısıtları ve Mücadele Alanları." *Fe Dergi* 9(2) (2017): 1-16.

Balikhane Ali Rıza Bey. *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*. haz. Ali Şükrü Çoruk. İstanbul: Kitabevi, 2001.

Balsoy, Gülhan. "Beden Tartışmaları: Geç Osmanlı Dönemi'nden Türkiye'ye Kürtaj ve Feminizm." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce X*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2020: 422-429.

Balsoy, Gülhan. "Geç Osmanlı Nüfus ve Kadın Bedeni Politikaları." *Toplum ve Bilim* 134 (2015): 5-29.

Balsoy, Gülhan. *Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı*. İstanbul: Can Yayınları, 2015.

Balsoy, Gülhan. *The Politics of Reproduction in Ottoman Society, 1838-1900*. London: Pickering and Chatto, 2013.

Balsoy, Gülhan. "Demographic Anxieties, Pronatalism and Governing Difference in the Late Ottoman Empire." *The Routledge Companion to Sexuality and Colonialism*. ed. Chelsea Schields ve Dagmar Herzog. New York: Routledge, 2021: 128-135.

Bardakoğlu, Ali. "Diyet," *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9 (İstanbul 1994), 473-479.

Bartholomaeus Clare. Damien W. Rigs. "Daughters and Their Mothers: The Reproduction of Pronatalist Discourses Across Generations." *Women's Studies International Forum* 62, (2017): 1-7.

- Başoğlu, Tuncay. "Ta'zir," *TDV İslam Ansiklopedisi*, 40 (İstanbul 2011), 198-202.
- Baytimur, Suha Oğuz. "Osmanlı Devleti'nde Manastırbend Cezası ve Uygulamaları (1789- 1839)." *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 9(24) (2022): 419-434.
- Beisel, Nicola ve Tamara Kay. "Abortion, Race and Gender in Nineteenth-Century America." *American Sociological Review* 69(4) (2014): 498-518.
- Bilgili, İsmail. "İslam Hukukunda Cenin Hakkı ve Onuruyla İlgili Hükümler." *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 24 (2014): 219-240.
- Buran, Ferat ve Erdem Özkara. "Hürriyete ve Adli Tıbbı Adanmış Bir Ömür: Dr. Bahaeddin Şakir Bey." *Journal of History Culture and Art Research* 7(5) (2018): 666-686.
- Cengiz, Gül Hanım. "II. Abdülhamid Dönemi Bir Sosyal Yardım Uygulaması: Tev'em Maaşı." *OTAM* 41 (2017): 57-78.
- Demirci, Tuba ve Selçuk Akşin Somel. "Women's Bodies, Demography and Public Health: Abortion Policy and Perspectives in the Ottoman Empire of the Nineteenth Century." *Journal of the History of Sexuality* 17(3) (2008): 377-420.
- Doğramacıoğlu, Hüseyin. "Namık Kemal'in *İbret* Gazetesinde Sıraladığı Sosyal Tenkitler ve Çözüm Önerileri." *Turkish Studies* 6(1) (2011): 999-1010.
- Düzbakar, Ömer. "Abortion in the Islamic-Ottoman Legal Systems." *Journal of the International Society for the History of Islamic Medicine* 5 (2006): 28-38.
- Gözaydın, İftar. "Türkiye Hukukunun Batılılaşması." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Ansiklopedisi III* (İstanbul 2002), 286-297.
- Hasan Bedreddin. *İskat-ı Cenin: Facia*. İstanbul: 13 No.lu Matbaa, 1874.
- Karakışla, Yavuz Selim. *Eski Hayatlar Eski Hatıralar: Osmanlı İmparatorluğu'nda Belgelerle Gündelik Hayat (1760- 1923)*. İstanbul: Doğan Kitap, 2015.
- Knoppers, Bartha Maria, Isabel Brault ve Elizabeth Sloss. "Abortion Law in Francophone Countries." *The American Journal of Comparative Law* 38(4) (1990): 889-922.
- Koçak, Muhsin. "Gurre," *TDV İslam Ansiklopedisi*, 14 (İstanbul 1996), 211-212.
- Konan, Belkıs. "Osmanlı Devleti'nde Çocuk Düşürme Suçu." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 57(4) (2008): 319-335.
- Lovett, Laura L. "Pronatalism," *Encyclopedia of Motherhood* 1-3. ed. Andrea O'Reilly. (California 2010), 1028-1029.
- Mayak, Faysal. "İskat-ı Cenin (Çocuk Düşürme) Meselesi Hakkında Osmanlıca Dergilerde Yazılan Yazılar Üzerine Bir İnceleme (1867-1927)." *KMÜ EFAD* 4(2) (2021): 346-356.
- Miller, Ruth A. "Politicizing Reproduction in Comparative Perspective: Ottoman, Turkish, and French Approaches to Abortion Law." *Hawwa* 5(1) (2007): 73-89.
- Nusred Fuad. *İzdivâç ve Şerâit-i Sihhiyesi*. İstanbul: İkbâl Kitabhanesi, 1913-14.

- Olgun, Kenan. “Osmanlı Devleti’nde Nüfusu Arttırma Politikası Çerçevesinde Iskat-ı Ceninin (Kürtaj) Yasaklanması.” 38. *Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı*, Ankara, 2005: 1341-1356.
- Ömer Hilmi Efendi. *Mi’yâr-ı Adâlet*. İstanbul: Hacı Muharrem Efendi Matbaası, 1884.
- Özdemir, Merve. “Osmanlı Fetvalarında Iskat-ı Ceninin (Çocuk Düşürmenin) Cezai Sonuçları.” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9(46) (2016): 956-965.
- Öztürk, Cemil. “Dârümuallimât,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8 (İstanbul 1997), 549-550.
- Öztürk, Hülya. “Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane ve Kurucu Charles Ambroise Bernard.” Yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2009.
- Reşat Faik. *Muharrerât-ı Nâdire*. İstanbul: Kaspar Matbaası, 1890.
- Seyitdanlıoğlu, Mehmet. *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vala*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.
- Shaw, Stanford. “The Ottoman Census System and Population, 1831-1914.” *International Journal of Middle East Studies* 9(3) (1978): 325-338.
- Somel, Selçuk Akşin. “Osmanlı Son Döneminde Iskat-ı Cenin Meselesi.” *Kebikeç* 13 (2002): 65-88.
- Şakir, Bahaeddin. *Tıbb-ı Kanuni: Taaddiyat-ı Tenasüliyyeden Iskat-ı Cenin*. İstanbul: Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 1327.
- Şimşek, Fatma, Güven Dinç ve Haldun Eroğlu. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Tev’em Maaşı.” *U.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10(16) (2009): 77-100.
- Şimşek, Fatma. “Osmanlı Nüfus Politikaları Açısından Çocuk Düşürme Olgusu.” *Mediterranean Journal of Humanities* 2 (2017): 393-401.
- Tahiroğlu, Bülent. “Tanzimat’tan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri.” *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, III (İstanbul 1985), 588- 601.
- Tunç Yaşar, Fatma. “Evliliği Kolaylaştırmak: Geç Dönem Osmanlı’da İzdivaç İlanları.” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 8(4) (2019): 2591-2609.
- Tunç Yaşar, Fatma. “II. Meşrutiyet Döneminde Yurttaşlık, Ahlak ve Medenilik Eğitimi: Malumat-ı Medeniye Ders Kitapları.” *Osmanlı Araştırmaları* 52 (2018): 311-342.
- Uşaklıgil, Halid Ziya. “*Sefile*.” ed. Ömer Faruk Huyugüzel (İstanbul: Özgür Yayınları, 2006).
- Yılmaz, İbrahim. “Osmanlı Son Döneminde Adam Öldürme Suçu ve Soruşturma Usulleri”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22(2) (2020): 739-762.